

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

Περικλής—Νῦν οὖν τί ἂν ποιῶντες ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν;
Σωκράτης—Οὐδὲν ἀπόκρυφον δοκεῖ μοι εἶναι, ἀλλ' εἰ μὲν ἐξευρόντες τὰ
τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μὴδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύοιεν οὐδὲν ἂν
χεῖρους ἐκείνων γενέσθαι· εἰ δὲ μὴ, τοὺς γε νῦν πρωτεύοντας μιμούμενοι
καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι οὐδὲν
ἂν χεῖρους ἐκείνων εἶεν, εἰδ' ἐπιμελέστερον, καὶ βελτίους

(Ξενοφ. Ἀπομνημονεύματα).

Α'.

Ἡ ἐπιστολή σου ἀληθῶς καὶ μὲ ἐξέπληξε καὶ μὲ ἐλύπησε.
Μὲ ἐξέπληξε, διότι οὐδέποτε σὲ ἐπίστευον ἐπὶ τοσοῦτον ἀπογοητευ-
θέντα καὶ ἀδιαφοροῦντα περὶ τῶν εὐγενεστάτων μελημάτων καὶ
τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου· μὲ ἐλύπησε, διότι ἐπόθουν ἡ ἑλ-
ληνικὴ νεολαία νὰ ἔχῃ νεανικώτερον τὸ ἦθος. Μοὶ γράφεις ὡς ἀνὴρ,
παρελθὼν ἤδη τὴν μέσσην τοῦ βίου, ἀτενίζων δὲ μακρόθεν τὴν δύ-
σιν τῆς ἡλικίας, ὡς ἀνὴρ, τὸν ὁποῖον οὐδεμίαν πλέον τολμηρὰ καὶ
γενναιόφρων σκέψις δύναται νὰ γοητεύσῃ καὶ νὰ παρασύρῃ. Δὲν
ὑπάρχει χειροτέρα νόσος, ὅσον ἐκείνη, τὴν ὁποίαν νοσεῖς σὺ καὶ οἱ
ὄμοιοί σου ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν καὶ μορφήν. Εἶνε ἐπιτετραμμένον
ἴσως νὰ λαλήῃ περὶ κόρου καὶ ἀπογοητεύσεως, νὰ δογματίζη μετὰ
τινος φιλαύτου ὑπερφροσύνης ἀνὴρ, πολλὰ ἰδὼν καὶ παθὼν, ἀτυ-
χήσας πολλάκις ἐν τῷ βίῳ, νὰ σαρκάζῃ ἐπὶ τέλους, ἔστω καὶ
μετὰ κυνισμοῦ. Συγγνώμη εἰς αὐτόν! Τίς ἤξεύρει ἂν, κατὰ τὴν
παροιμίαν, ἔλαβε χρυσὸν, καὶ οὗτος μετεμορφώθη εἰς κονιορτόν,
τίς ἤξεύρει, κατὰ πόσων ἐναντιοτήτων ἐπάλαισε, διὰ νὰ ἐξέλθῃ
νικημένος, μεθ' ὅλον τὸ ἐσωτερικὸν κράτος καὶ τὴν ἔμφυτον ἐνέρ-
γειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ἄλλ' ἂν ὁ τοιοῦτος εἶνε ἄξιος συγγνώμης,
ἂν ὑπάρχωσι δι' αὐτόν ἐλαφρυντικαὶ περιστάσεις, ὡς λέγου-
σιν οἱ Φαρισαῖοι τῶν ποινικῶν δικαστηρίων, οὐδεμίαν συγγνώμη,
οὐδεμίαν ἐλαφρυντικὴν περίστασιν δύναται καὶ πρέπει νὰ ὑπάρξῃ

διὰ σέ, τὸν χθεσινὸν νεανίσκον, τὸν λαλοῦντα μετὰ τόσης φιλαυτίας καὶ περιφρονήσεως περὶ ἀντικειμένων, περὶ τῶν ὁποίων ὄφειλες νὰ λαλήσῃς εὐλαβέστερον. Ἡ νεότησεῖνε ἔμπνευσις, καὶ ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ ὑποκύπτῃ εἰς τὰς ὁρμὰς τῶν αἰσθημάτων, τῶν γενναίων ἰδεῶν, ἔστω καὶ ἂν πολλάκις αὐταὶ κατ' οὐσίαν εἶνε χιμαιρικαὶ καὶ ἀπραγματοποίητοι. Μὴ συμβαίνοντος τούτου, ἐπέρχεται πρόωρος μαρασμὸς καὶ ἀδιαφορία, κακοήθη συμπτώματα τῆς χειρίστης τῶν νόσων, ἧτις δύναται νὰ προσβάλῃ μίαν κοινωνίαν. Ἐλλείπει τὸ φρόνημα ἐκεῖνο τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀκράδαντον, τὸ ὁποῖον εἶνε ἡ ψυχὴ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων, ἡ δύναμις αὐτῶν καὶ ἡ εὐφυΐα· ἀντ' αὐτοῦ δὲ θριαμβεύει ὁ δισταγμὸς, ἡ ἀπογοήτευσις, ἡ ἐν σιωπῇ καὶ ἀδιαφορίᾳ ἀποδοχὴ παντὸς κοινωνικοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἔχει τὸ ἐσωτερικὸν θάρρος νὰ κατανοήσῃ κατὰ πρῶτον, μὲ τὴν δύναμιν νὰ καταπολεμήσῃ αὐτὸ ἀκολούθως πρὸς σωτηρίαν ἑαυτοῦ καὶ λύτρωσιν τῶν ὁμοίων του.

Μὲ ἐρωτᾶς μετὰ προφανοῦς εἰρωνείας καὶ ἀτόπου κακεντρεχείας, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ὀλεθρίων τούτων ἰδεῶν, ποῖος εἶνε ὁ ἀπόκρυφος λόγος τοῦ πολλοῦ θορύβου, ὅστις γίνεται ἀπὸ τιτος χρόνου περὶ Γυμναστικῆς, περὶ γυμναστικῶν ἐταιρειῶν καὶ συλλόγων, περὶ ὑπουργικῶν ἐγκυκλίων, κανονιζουσῶν τὰ κατὰ τὴν σύστασιν τῶν τοιούτων ἐταιρειῶν καὶ ἐξαιρουσῶν τὸ ἐξ αὐτῶν ἀτομικὸν καὶ ἐθνικὸν ὄφελος. Βεβαίως δὲν σπουδαιολογεῖς· θέλεις νὰ φανῆς καὶ σὺ ὑπέρτερος σεαυτοῦ δῆθεν, ἀπαπειρώμενος νὰ χαριτολογήσῃς, ἀφοῦ τὸ τοιοῦτον εἶνε τῆς ἐποχῆς μας χαρακτηριστικόν· καὶ εἶνε καὶ τόσον εὐκόλον. Οὔτε φανεροὶ οὔτε μυστικοὶ εἶνε οἱ λόγοι, οἱ προκαλέσαντες τὴν ἐνέργειαν ταύτην, ἀλλ' αὐτόχρημα ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τινος ἀληθεστέρας καὶ σκοπιμωτέρας ἐθνικῆς παιδείσεως, τῆς ὁποίας πρώτη βᾶσις καὶ ἀφετηρία πρέπει νὰ ἦνε ἡ γυμναστικὴ. Εἰς οὐδένα εἶνε ἐπιτετραμμένον ν' ἀγνοῇ ὁπόσης ὠφελείας πρόξενος εἶνε καὶ διὰ τὸ σῶμα καὶ διὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀσκήσις τῶν μυῶνων, ἡ κίνησις καὶ ἡ ἐλευθέρη λειτουργία τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ. Ἡ ἰσχὺς αὕτη τοῦ σώματος ἐπι-

δραῖ ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πνεύματος, ἐπὶ τοῦ ἠθούς, ἐπὶ τοῦ χαρακτη-
ρος τοῦ ἀτόμου, συντελεῖ δὲ διὰ τῶν γενεῶν εἰς τὴν μόρφωσιν εὐ-
ρώστου φυλῆς, ἱκανῆς ν' ἀντιστῆ κατὰ τῶν ἱστορικῶν αὐτῆς
περιπετειῶν καὶ κινδύνων, νὰ θριαμβεύσῃ καὶ νὰ καταλίπη ἀνεξί-
τηλα τῆς ἱστορικῆς διαβάσεώς της ἰχνη. Μόνον λαοί, γηράσαντες
καὶ ἐξουθενωμένοι, δύνανται νὰ μένωσι τετυφλωμένοι πρὸ τῶν
ἀληθειῶν τούτων. Ἀλλ' ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς διὰ περιφανῶν
σημείων, ὅτι τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπρωταγωνίστησαν ἐν τῷ
ἱστορικῷ αὐτῶν βίῳ, ἐθεράπευσαν πρῶτιστα πάντων τὸ σῶμα· ἡ
ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς ὑπῆρξεν ἄμεσος συνέπεια
τῆς ἰσχύος τοῦ σώματος, ἱκανοῦ καθισταμένου νὰ χρησιμεύ-
σῃ ὡς βᾶσις τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος, ὄργανον ὑψηλῶν σκο-
πῶν καὶ γενναίας ἐργασίας, μὴ δυναμένης νὰ ἐπιτευχθῆ ἄλλως,
ἢ διὰ τῆς συμπράξεως καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ σώματος καὶ τοῦ
πνεύματος, ἣτις εἶνε ἡ ἄρμονία τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, ἡ βᾶσις παντὸς
πολιτισμοῦ καὶ πάσης ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς προόδου τῶν ἀνθρώπων.

Ἀνέγνωσες τὸ πρὸ μιᾶς ἐβδομάδος καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον
ἀνακοινωθὲν τηλεγραφικὸν ἐκ Λονδίνου ἄγγελμα; Ἐμηνύετο ἐξ
Ἀγγλίας, ὅτι κατὰ τοὺς ἐκεῖ γενομένους λεμβοδρομικοὺς ἀγῶνας
ἐνίκησαν οἱ σπουδασταὶ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Κανταβριγίας. Δὲν
ἀμφιβάλλω, ὅτι ἐκάγχασες ἐκ τῆς εἰδήσεως ταύτης, ἦν ἐθεώρησες
ἀγγλικὴν μόνον ἰδιοτροπίαν, ὡς καὶ πλεῖστοι ἐπίσης τῶν ὁμοίως μετὰ
σοῦ σκεπτομένων. Καὶ τί ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἡ εἰδήσις αὕτη, ἐκ τῆς
ὁποίας οὔτε οἱ διπλωματικοὶ κύκλοι θὰ ἀνησυχήσωσιν, οὔτε τὸ χρη-
ματιστήριον θὰ παραχθῆ, οὔτε ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος θέλει ἀρυσ-
θῆ τι πόρισμα; Βεβαίως δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἀμέσως τοῦτο· καὶ ἐν
τούτοις αἱ ἡμέραι αὗται εἶνε ἐορτάσιμοι διὰ τὸν ἀγγλικὸν λαόν, ὡς
ἦσαν ἐορτάσιμοι αἱ ἡμέραι, καθ' ἃς ἐπὶ τῶν ἱερῶν πεδίων τῆς Ὀλυμ-
πίας, ἢ ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ, οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ἠγωνίζοντο τοὺς σω-
ματικοὺς αὐτῶν ἀγῶνας, καθ' οὓς ὁ πρῶτος νικητῆς διηγωνίζετο ἐν τῇ
ἐθνικῇ ὑστεροφημίᾳ, προκαλῶν τοὺς ἀναξιφόρμιγγας ὕμνους
καὶ τὰ ἐπινίκια τοῦ ποιητοῦ τῶν διρκαίων ναμάτων. Ἡ λεμβο-

δρομία εἶνε μία τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς, τῆς ἀλκίμου ταύτης φυλῆς, ἣτις κατήγαγε τοὺς μεγίστους τῶν θριάμβων κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους αἰῶνας, ἣτις δεσπόζει σήμερον ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς καὶ τῶν δύο ἡμισφαιρίων τοῦ γηγένου τούτου πλανήτου. Ἡ ἀλκή τοῦ σώματος ἐδημιούργησε διὰ τοῦ χρόνου τὴν ἀλκὴν τοῦ πνεύματος, εἰς τὴν ἐνέργειαν δ' αὐτῶν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ σταδίου ὀφείλομεν τὸν Βάκωνα καὶ τὸν Σεξπεϊρον, τὸν Κρόμβελλον καὶ τὸν Πίττ, τὸν Οὐασιγκτῶνα καὶ τὸν Ἰεφφερσῶνα. Ὑποθέτεις, ὅτι ἡ ἠθικὴ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτήρος οὐδὲν ὀφείλει εἰς τὴν φυσικὴν ἰσχὺν τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ; Σὲ παραπέμπω εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Ἐν αὐτῇ θέλεις ἐννοῆσαι, ὅτι πᾶσα μεγάλη ἠθικῆς νίκης περίοδος ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων εἶνε συνέπεια ἐθνικῆς νίκης, ὀφειλομένης κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν φυσικὴν τῆς φυλῆς ρώμην, ἄνευ τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν ἔντασιν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας κατορθοῦνται τὰ ἔξοχα ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ δημιουργήματά του.

Ἄλλ' ἐκεῖ, ὅπου ἐθαυματούργησεν ἡ Γυμναστικὴ, ὅπου ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐν τῶν ἀσφαλεστάτων θεμελίων τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς παιδείσεως, εἶνε ἡ πατρίς ἡμῶν ἐν τοῖς ἐνδόξοις τοῦ βίου αὐτῆς χρόνοις. Δὲν σὲ ὑποθέτω ἐπὶ τοσοῦτον ἀμαθῆ, ὥστε ν' ἀγνοῆς, ὁποία ἀπεδίδεδο τότε σημασία εἰς τὴν γυμνασίαν τοῦ σώματος. Ἡ πολιτεία, ἀγαθὴ καὶ φιλόστοργος μήτηρ καὶ τροφὸς, παρελάμβανε τὸ μεράκιον ἀπὸ τῶν μητρικῶν κόλπων, καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἐν ταῖς παλαιίστραις καὶ τοῖς λοιποῖς διδασκαλείοις, καθίστα αὐτὸ τέλειον πολίτην, ἱκανὸν νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὴν κατὰ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν. Ὡραία ἐποχὴ, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἔζη ἀληθῶς κατὰ φύσιν, πράγματι ἐλεύθερος, ἔχων πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ ἰσχύος. Ἐζη ἀγωνιζόμενος καὶ ἀμιλλώμενος ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πολιτείας. Αὕτη ἡ ἀνατροφή διήρκεσεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Τὴν βλέπομεν ἐν ἀκμῇ ἐπὶ τῶν ὀμηρικῶν χρόνων, δημιουργοῦσαν τὰ ἀλκιμα,

εὐγενῆ καὶ ὠραῖα ἐκεῖνα σώματα, τοὺς ἀκαταπτώτους χαρακτη-
τας, οἵτινες δὲν διστάζουσι παντάπασιν νὰ συναγωνισθῶσι μετὰ
τῶν θεῶν ὡς φίλοι ἢ ὡς πολέμιοι. Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεύς, ὁ Ἰά-
σων, ὁ Πειρίθους, δὲν εἶνε μόνον ἀτομικοὶ ἥρωες, ἐξησκημένοι ἐν
ταῖς κακουχίαις τοῦ βίου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ οἱ ἐπιφανεστάτοι
ἠθικῶς τῶν συμπολιτῶν των, δημιουργοὶ εὐνόμου πολιτικῆς κοι-
νωνίας ὑπὸ τὴν ἑαυτῶν αἰγίδα.

Ἄλλ' ἡ Γυμναστικὴ πανηγυρίζει τὰ ὑψίστας τῶν ἐπιτυχιῶν
αὐτῆς κατὰ τοὺς πανελληνίους ἐκείνους ἀγῶνας, καθ' οὓς ἐξέλειπε
πρὸς στιγμὴν πᾶν πρόσκομμα φυλῆς ἢ πόλεως, ὑπὸ τὴν σημαίαν
δὲ τῆς κοινῆς ἐνότητος καὶ ἐνεργείας, τῆς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐθνικοῦ
γενάρχου καταγωγῆς, ἠγωνίζοντο οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς
κτῆσεως κλάδου δάφνης ἢ ἐλαίας. Ἐν μέσῳ τῶν ἱερῶν ἐκείνων
ἀγῶνων ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐπὶ τοῦ Ἴσθμοῦ, ἢ ὅπου ἀλλαχοῦ, ἐκρατύ-
νετο ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, ἐζωοποιεῖτο ἡ ἐλληνικὴ ἰδέα, καὶ κατέ-
παυον τὰ φυλετικὰ πάθη καὶ μίση. Ὁ Ἀθηναῖος ἔτεινε τὴν χεῖρα
εἰς τὸν Κορίνθιον, ὁ Σπαρτιάτης εἰς τὸν Μεσσήνιον, ὁ Ἀργεῖος εἰς
τὸν Ἀρκάδα, ἀδελφοὶ ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἀτομικῆς ἀμίλλης, μετὰ τὴν
ὑπόσχεσιν, ὅτι ἀδελφοὶ ἔσονται, χρεῖας δοθείσης, ἐν κοινῷ κατὰ
ξένου ἐχθροῦ ἀγῶνι. Οὕτως ἐδημιουργήθη καὶ ἐκραταιώθη ὁ ἐθνικὸς
τῶν Ἑλλήνων βίος, ἐκδηλώσας μεγάλα ἔργα διὰ τῆς φυσικῆς
ἅμα καὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἰσχύος. Ὁ ἥρωες Κυναίγειρος εἶνε
ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, ὅστις καὶ αὐτὸς, πρὶν ἢ δοξάσῃ
διὰ τῆς μούσης του τοὺς ἥρωας τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τοῦ μεγάλου
Προμηθέως μέχρι τῶν συγχρόνων του, ἠγωνίσθη ἐρρωμένως καὶ
εὐδοκίμως κατὰ τῶν ἐπιδραμόντων Περσῶν. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν
τῆς θαυμασίας ταύτης ἀνατροφῆς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου δὲν
ἤντλει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἐκ τῶν κεκονιαμένων βιβλίων καὶ τῶν
δέλτων τοῦ παρελθόντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ μεγάλου βιβλίου τῆς φύ-
σεως καὶ τῆς ζωῆς, τοῦ μόνου δυναμένου ἀληθῶς νὰ ἐμπνεύσῃ,
ἀπὸ τῶν μαθηματικῶν ἐρευνῶν τοῦ σοφοῦ, μέχρι τῶν μεταφυσικῶ-
τάτων συλλήψεων τοῦ φιλοσόφου, ἢ τῶν ἐξάλλων ἀποκα-

λύψεων τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ρήτορος. Ὅ,τι εἶχε τὴν ὁσμὴν λυχνίας, ἀπὸ παννυχίου μελέτης τουτέστι προερχόμενον, ἐν ποίημα, μία ρητορική δημηγορία, φιλοσοφική τις μελέτη, ἐθεωρεῖτο τεχνητόν, ἀνούσιον, ἀνάξιον πολλοῦ λόγου, μεθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν σοφίαν. Τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, ἔπρεπε νὰ ᾔηνε πρωτοτυπώτερα, ν' ἀπορρέωσιν ἀπὸ τῆς αὐτονόμου ἐνεργείας τοῦ πνεύματος, ἐξησκημένου διὰ τῆς φυσικῆς ἐκείνης παιδείσεως, ἣτις εἶπετο τῇ σωματικῇ ἀσκήσει. Διὰ τοιούτων ἀρχῶν καὶ ἐργασίας ἐμορφώθη ὁ ἔξοχος ἐκεῖνος ἑλληνικὸς κόσμος, τὸ ὑπερτατόν τῶν ἔργων, ἅτινα συνέλαβέ ποτε καὶ ἐξετέλεσε τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἐπιφυλάττομαι νὰ σοὶ ἀναπτύξω μετ' ὀλίγον εὐρύτερον τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦτον τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἦδη μέλλων νὰ σφραγίσω τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην, σοὶ ὑπομιμνήσκω τὸ γαλλικὸν λόγιον: *no blessé oblige*. Ἐχομεν ὑποχρεώσεις ἡμεῖς, τῆς ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων καταγωγῆς· ταύτας κατ' οὐδένα λόγον ὀφείλομεν νὰ παραμελήσωμεν, εἶνε δὲ καιρὸς νὰ μεριμνήσωμεν, διὰ τίνος μεθόδου παιδευτικῆς θέλομεν ἐξεγερθῆ ὅσον τὸ δυνατόν σθεναροὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς, δυναμενοὶ νὰ δημιουργήσωμεν τὴν προσήκουσαν ἡμῖν θέσιν. Ἀντὶ Ἑλλάδος φθισικῆς, τεταπεινωμένης, καρκινοβατούσης, ἅς ἐργασθῶμεν νὰ δημιουργήσωμεν Ἑλλάδα μεγάθυμον φυσικῶς καὶ ἠθικῶς, ἱκανὴν ν' ἀντιπαλαίση κατὰ πάντων τῶν προσκομμάτων, νὰ λύσῃ τὸ ἱστορικὸν αὐτῆς πρόβλημα, νὰ πρωταγωνιστήσῃ καὶ πάλιν. Ἡ ἐξάσκησις τῶν σωματικῶν δυνάμεων τοῦ ἑλληνικοῦ δὲν θὰ ᾔηνε ἀδιάφορος πρὸς τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἐπίδοσον. Ἐννοεῖς ἤδη ἐκ τίνος λόγου προέρχεται ἡ περὶ συστάσεις γυμνασιακῶν ἐταιρειῶν καὶ συλλόγων ἐνέργειά κατὰ τὰ ἐν Εὐρώπῃ σήμερον κρατοῦντα. Θέλω σοὶ ἀναπτύξῃ τὰ κατὰ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο θέμα διὰ σειρᾶς ἐπιστολῶν μου, ἐλπίζω δὲ νὰ σὲ καταπέισω περὶ τῆς μεγίστης ὠφελιμότητος αὐτῆς καὶ ἀνάγκης, καὶ νὰ σὲ καταστήσω μετὰ τινα χρόνον, οὐ μόνον ἓνα τῶν πρώτων γυμναστῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἓνα τῶν

πρώτων ἀποστόλων καὶ διοργανωτῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι γυμναστικῶν ἐταιρειῶν.

Β΄.

Ἡ δευτέρα ἐπιστολή σου μὲ ἠυχαρίστησεν ὅπως δῆποτε, ἀλλὰ δὲν μὲ ἱκανοποίησε καθ' ὀλοκληρίαν. Ὁμολογεῖς μὲν τὴν ἐπιπολαιότητα, μεθ' ἧς προσηνέχθης κατὰ τὴν πρώτην στιγμὴν, καθ' ἣν ἀνέγνως τὰ κατὰ τὰς ἐνεργείας πρὸς σύστασιν γυμναστικῶν ἐταιρειῶν ἐν Ἑλλάδι, οὐχ ἦντον ὁ δισταγμός σου δὲν ἐξέλιπε καθ' ὀλοκληρίαν. Εἶσαι πεπεισμένος, καθὼς λέγεις, ὅτι αἱ προσπάθειαι αὗται οὐδόλως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θέλουσι τελεσφορήσει. Ἰσχυρίζεσαι, ὅτι δὲν εἴμεθα εἰσέτι ὠριμοὶ πρὸς ὑποκίνησιν τοιούτων ζητημάτων, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ μελετήσῃ αὐτὰ καὶ νὰ κατανοήσῃ, καὶ ὅτι ἐπομένως ταῦτα μένουσιν ἀποκλειστικὸν κτῆμα τοῦ ἀνακινουόντος. Ἡ Γυμναστικὴ, προσθέτεις, δύναται σήμερον νὰ ἀκμάζῃ ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι ἔσται ἀδύνατος ἡ μεταφύτευσις, ἐπὶ τοῦ παρόντος, τοῦ ξενικοῦ τούτου φυτοῦ, οὔτε τῆς ἀνατροφῆς ἡμῶν, οὔτε τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν ἐπιτρεπόντων τούτο. Ἄν δὲ ἠυδοκίμησέ ποτε καὶ ἀνεπτύχθῃ ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις, οὐδεμία συνέπεια, ὅτι δύναται νὰ συμβῇ τούτο καὶ παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐν τῇ συγχρόνῳ ἡμῶν κοινωνικῇ καταστάσει. Νομίζω, ὅτι ἀπατάσαι, οὕτω σκεπτόμενος. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι ὑστεροῦμεν σήμερον ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τῶν ἐν Εὐρώπῃ, ὅτι τὰ τῶν χωρῶν αὐτῆς ἠθῆ δὲν δύνανται νὰ μεταφυτευθῶσι παρ' ἡμῖν εὐχερῶς· ἀλλὰ τούτο ἐφαρμόζεται προκειμένου περὶ ἄλλων θεσμῶν, ἰδιοφυῶν ὅλως εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν, οὐχὶ δὲ περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς Γυμναστικῆς. Ἡ Γυμναστικὴ εἶνέ τι φυσικὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἰδιάζει εἰς πάντα λαὸν καὶ πᾶσαν κοινωνίαν, ἐπιβάλλεται ὑπ' αὐτῶν τῶν δεδομένων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὡς ἐπιβάλλεται ἡ μέριμνα περὶ τῆς υἰείας τοῦ πνεύμα-

τος καὶ τοῦ σώματος. Ἄν ἐπομένως διαφέρωμεν κατὰ πολὺ ἢ κατ' ὀλίγον τῶν ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ζώντων ἀνθρώπων, ἢ τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων, τῶν ἐν τῇ γεωγραφικῇ ταύτῃ χώρᾳ κατοικησάντων, δὲν δικαιολογεῖται ἡ παραμέλησις θεσμῶν φυσικωτάτων, ἰδιαζόντων εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ πᾶσαν κοινωνίαν, εὐχερέστατα ἄρα δυναμένων νὰ λάβωσι πραγματικότητα, ἀρκεῖ ὅτι ὑπάρχει ἀγαθὴ πρὸς τοῦτο θέλησις. Ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ πεπολιτισμένος καὶ ὁ μὴ καθ' ὀλοκληρίαν τοιοῦτος, καθήκον ἔχει, ἀφοῦ λάβῃ συνείδησιν ἐαυτοῦ, νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ βελτιώσεως, περὶ τῆς ὑγιοῦς ἀνατροφῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, τείνων νὰ καταστῇ ὅσον τὸ δυνατὸν τέλειος, ἰκανὸς ἐν πάσῃ περιστάσει ν' ἀνταγωνισθῇ κατὰ τῶν ὕλικῶν καὶ ἠθικῶν ἐν τῷ βίῳ του περιπετειῶν καὶ ἐναντιοτήτων. Ἡ διττὴ αὕτη γυμναστικὴ, δι' ἧς ἐπιρρώννυσι τὸ σῶμα καὶ κρατύνει τὸ πνεῦμα, εἶνε ἡ πρώτη καὶ τελευταία βᾶσις καὶ ἀφετηρία πάσης κοινωνίας, μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν θρησκευτικῶν αὐτῆς, τῶν ἠθικῶν, ἢ τῶν κοινωνικῶν πεποιθήσεων καὶ συνθηκῶν.

Σοὶ ἔγραφον ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ μου, ὅτι ἡ Γυμναστικὴ εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικὸν φυτὸν, ἀκμάσαν καὶ καρποφορήσαν ἰδίως ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν. Αὕτῃ ἡ λέξις, ἣν ἠσπᾶσθησαν ἤδη καὶ τὰ νεώτερα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἐγγράψαντα αὐτὴν μετὰ τοσοῦτων ἄλλων ἡμετέρων ἐκφραστικῶν λέξεων εἰς τὸ λεξιλόγιον αὐτῶν, δηλοῖ ἀμέσως τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἠσχοῦντο σωματικῶς οἱ πρόγονοι ἡμῶν. Ἦσαν γυμνοὶ ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀσκήσεως αὐτῶν, διότι ἐπέτρεπε τοῦτο τὸ εὐκρατον κλίμα, ὑφ' ὃ διεβίουν. Μετὰ ζήλου ἀγωνιζόμενοι, ἐν ἐπιμονῇ καὶ καρτερίᾳ, ἀδιάφοροι πρὸς πᾶσαν σκληραγωγίαν, κατέστησαν, τοῦ χρόνου προϊόντος, ἡ εὐρωστος, φυσικῶς δὲ καὶ ἠθικῶς ἡ γενναία ἐκείνη φυλὴ, ἣτις πληροῖ ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τὰ χρονικὰ τῆς ἱστορίας. Οἱ ἄριστοι τῶν Ἑλλήνων, οἱ τὸ γένος ἐπιφανέστατοι, δὲν ἐδίσταζον ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ τοὺς μεγάλους πανελλη-

νίους ἀγῶνας, καθ' οὓς κατεδείκνυτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἡ ποικίλη τῆς φυλῆς ρώμη καὶ εὐρωστία. Δὲν ἠγωνίζοντο οἱ νεανίσκοι ἐκεῖνοι, ἐκ τῆς ρώμης τῶν ὁποίων ἔλαβε τὰς ὑψίστας τῶν ἐμπνεύσεων αὐτῆς τοῦ Πινδάρου ἡ Μοῦσα, δὲν ἠγωνίζοντο πρὸς κτήσιν πλούτου ἢ τοιαύτης ἐφημέρου τιμῆς, ἀλλὰ πρὸς κτήσιν κλάδου δάφνης ἢ ἐλαίας. Ἡ ἠθικὴ ανταμοιβή, ἡ εὐχαρίστησις φιλοστόργων γεννητόρων, τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φίλων καὶ συμπολιτῶν, ἡ τιμὴ τῆς πολιτείας, ἦσαν τὰ ἐλατήρια, ἅτινα ἐκίνουν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, εἰς οὓς ἀνέθηκε τὴν τιμὴν αὐτῆς καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἡ πατρίς. Ὁ Πέρσης σατράπης, ὁ σταλεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς καθυπόταξιν αὐτῆς, ἀπηλπίσθη, μαθὼν ὅτι κλάδος ἐλαίας ἦτο τὸ ἔπαθλον τῆς ἐλληνικῆς ἀνδρείας κατὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν. Ὅποιους ἀνδρας διετάχθη νὰ ὑποτάξῃ! Εὐγενεῖς, γενναῖοι, καρτερικοὶ, ἔφερον ἐν τοῖς στήθεσιν αὐτῶν τὴν συνείδησιν τῆς ἀνδρείας, ἠσθάνοντο παλλόμενα τὰ στήθη αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἱερωτάτων παλμῶν τῆς προσωπικῆς τιμῆς, τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, τῆς πατρίδος. Οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ φυλὴ ἐκείνη, ἡ σχοῦσα πρῶτους ἥρωας τιτάνας καὶ γίγαντας, τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν Βελεροφόντην ἐν τοῖς μυθικοῖς χρόνοις τοῦ βίου αὐτῆς, ἡ καταληφθεῖσα ὑπὸ ἱερῶν συγκινήσεων πρὸ τῆς τραγικῆς φιλοπατρίας ἐνὸς Λεωνίδου, ἐνὸς Κυναιγείρου, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἥλιος τῆς δόξης αὐτῆς ἐμεσουράνει ἐπὶ τῶν ἀβάτων στενωπῶν τῶν Θερμοπυλῶν, ἢ ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς ἱερᾶς Σαλαμῆνος. Ὑπὸ τὴν μακρὰν διὰ τῶν αἰώνων ἀσκησιν ἢ ἔθνικὴ συνείδησις τῶν Ἑλλήνων συνέλαβε τοιαύτην εἰς ἑαυτὴν πεποίθησιν, ἰδίως μετὰ τὰς θαυμασίας αὐτῶν ἐπιτυχίας κατὰ τῶν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀριθμοῦ ἀνωτέρων ἀσιατικῶν λαῶν, ὥστε τὸ ἔθνος παρέστησεν ἑαυτὸ ὡς ἐκ Θεῶν καταγόμενον, ὡς ἔχον θεῖαν ἀποστολὴν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῇ συνειδήσει δὲ ταύτῃ ἐδημιουργήθη ἡ ἐλληνικὴ ἱστορία, ἀληθῶς θεῶν ἀξία, ὁποία διετυπώθη ἐν τοῖς ἐγγράφοις καὶ ἀγράφοις τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων μνημείοις.

Ἀναπαράστησον ἐν τῷ πνεύματί σου τὸν κοινωνικὸν βίον ἐν

τιχι τῶν πρωτευουσῶν παλιτεϊῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, περί ἧς διεσώθησαν ἡμῖν πλείονες εἰδήσεις ἐκ τοῦ ναυαγίου τῶν αἰώνων. Ἡ πλατεῖα τοῦ Γυμνασίου εἶνε ἡ κεντρικὴ τῆς πόλεως πλατεῖα. Εἰς αὐτὴν προσέρχονται οἱ νεανίσκοι ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν παιδονόμων, ἀρχῆς ἐλλειπούσης ἀπὸ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἀντιστοιχοῦσης πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους, ἀλλὰ πολλῶ εὐρυτέραν καὶ σπουδαιότεραν ἐχούσης ἔννοιαν καὶ δικαιοδοσίαν. Ὡς γινώσκεις, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πολιτείᾳ ἡ δημοσία ἀρχὴ παρελάμβανε κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν παῖδα ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς οἰκογενείας του, διὰ νὰ τὸν ἀναθρέψῃ καὶ νὰ τὸν μορφώσῃ καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ βίου του, καὶ ὡς ἀνθρώπου καὶ ὡς πολίτου. Μέχρι τοσοῦτου δὲ σημείου προέβαινε ἡ μέριμνα αὐτῆ τῆς πόλεως πρὸς μόρφωσιν πολιτῶν, ἀγαθῶν καὶ εὐφυῶν τό τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, ὥστε ἐν Σπάρτῃ, ἣτις μετὰ τῶν Ἀθηναίων ἀποτελεῖ τὴν λαμπρὰν ξυνωρίδα τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων δυνάμεως, οἱ γεννώμενοι παῖδες, οἵτινες, ὡς σοὶ ἐσημείωσα, ἀνήκον οὐχὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' εἰς τὴν πολιτείαν, ἀν' ἣθελον γεννηθῆ καὶ κατ' ἐλάχιστον ἀνίκανοι σωματικῶς, ἐρρίπτοντο ἐντὸς ζοφεροῦ βαράθρου ὡς ἄχρηστα σκεύη. Τοσοῦτον ἦτο τὸ ἐνδιαφέρον τῆς πολιτείας πρὸς μόρφωσιν ἀνδρῶν, δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς κόσμον αὐτῆς, θεραπείαν καὶ ὑπεράσπισιν. Συμφωνῶ καὶ ἐγὼ, ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἦτο ἀπάνθρωπον, αὐτε ἣθελον τολμήσει νὰ προβάλλω αὐτὸ πρὸς μίμησιν εἰς τὰς νεωτέρας πολιτείας, τοσοῦτον ἀξίως ἐμπνεομένας ὑπὸ τοῦ αἰσθημάτων τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς. Δεικνύει ἐν τούτοις κατὰ πόσον ἐνδιεφέρετο ἡ ἀρχαία πολιτεία πρὸς δημιουργίαν σωμάτων ὑγιεστάτων ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, σωμάτων, οὐδαμῶς ὑποχωρούντων οὔτε ἐνώπιον τοῦ ψύχους, οὔτε ἐνώπιον τοῦ θάλπου, δυναμένων δὲ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ παράσχωσι τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν πατρίδα, ὅσάκις αὕτη ἤθελε ζητήσῃ τὴν ἐπικουρίαν αὐτῶν ἐν τῷ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀγῶνι.

Οἱ νεανίσκοι ἐκεῖνοι ἤσχοῦντο ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς

παλαιστραις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν παιδονόμων καὶ ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως. Οἱ γηραιοὶ οὗτοι ἀγωνισταὶ ἐκείνων τῶν πόλεων, οἱ τοσάκις προκινδυνεύσαντες ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν, δὲν εὕρισκον ὠραιότεραν ἀπόλαυσιν καὶ ἀνταμοιβὴν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς καθεστηκυίας αὐτῶν ἡλικίας, ἢ ἀπολαύοντες τοῦ θεάματος τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως τῶν νεανίσκων, οἵτινες θᾶπτον ἢ βράδιον ἔμελλον, διαδεχόμενοι αὐτούς, νὰ προΐστανται τῶν κοινῶν. Εὐσταλεῖς, εὐκίνητοι, ἠλειμμένοι ἐλαίῳ οἱ γυμναζόμενοι νεανίσκοι, ἔσπευδον νὰ ἐπισπάσωσιν ἐν ἐπιφώνημα θαυμασμοῦ παρὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, τίς οἶδεν ἐν πόσαις καὶ ποίαις μάχαις διαπρεψάντων. Οὕτως ἐτίθεντο τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς ἐν Ἑλλάδι παιδείσεως, ἥτις καθ' ὀλοκληρίαν ἀπέρρεεν ἀπὸ τῆς πολιτείας, ἐν ἣ ἡ οἰκογένεια ἐλάχιστον ἐλάμβανε μέρος. Τούτου γενομένου, μετὰ μακρὰν διδασκαλίαν πρὸς διάπλασιν τοῦ σώματος, ὁ νεανίσκος ἐξήρχετο ἀπὸ τῶν γυμναστηρίων καὶ τῶν παλαιστρῶν τελείως κατηρτισμένος, ἔχων πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δεξιότητος καὶ εὐρωστίας, τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ θάρρους, ἔτοιμος νὰ πηράσχη δείγματα τῆς ἀνατροφῆς, ἣν ἔλαβεν, ἅμα ὡς ἡ πατρίς ἤθελε λάβει αὐτοῦ ἀνάγκην.

Ἐκ τῶν γυμναστηρίων τούτων ἐξῆλθον οἱ περιφανεῖς καὶ ἀοίδιμοι ἐκεῖνοι πρόμαχοι καὶ ἀγωνισταὶ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἀγνοοῦντες τί ἐστὶ φόβος, ἐν τῷ λεξικῷ τῶν ὁποίων ἦτο ἄγνωστος ἡ λέξις ὑποχώρησις, ἀναμέσον τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν ἀγῶνων, εἰς οὓς εἶνε ἐκτεθειμένος ὁ ἐλεύθερος πολίτης. Ὁ Σπαρτιάτης Λεωνίδα δὲν ἀποδειλιᾷ πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ριπτομένων τόξων, μεθ' ὑψίστου δὲ σαρκασμοῦ ἐπιφωνεῖ, ὅτι οἱ πρόμαχοι τῶν στενῶν τῶν Θερμοπυλῶν θέλουσι πολεμήσει ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτῶν. Ὁ Ἀθηναῖος Κυναίγειρος δὲν ὀπισθοχωρεῖ, διότι ἀλλεπαλλήλως στερεῖται τῶν μελῶν τοῦ σώματός του. Ἄν τὸ σῶμα αὐτοῦ καταμελίζεται ἀπὸ τὸν ἐχθρικὸν ἀκινάκην, ἡ ψυχὴ διατελεῖ ἀρτία καὶ ἀκεραία, ἐμπνέουσα καὶ παρενθαρρύνουσα εἰς ἀντίστασιν τὸ ἠκρωτηριασμένον σῶμα τοῦ φιλοτίμου ἀνδρός.

Γινώσκεις τὴν ἱστορίαν τοῦ μεγάλου τῶν Ἀθηναίων πολίτου, ὃν ὁ φθόνος τῶν συγχρόνων ἐπότισε τὸ κώνειον, ἀλλ' ὃν ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν μεταγενεστέρων, πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων, κατέταξε μετὰ τῶν μεγίστων τῆς ἀνθρωπότητος ἡρώων; Ἦτο ὁ σοφώτατος τῆς ἐποχῆς του· τοιοῦτον δ' ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἡ Πυθία, ἐρωτηθεῖσα, εἰ καὶ δὲν ἀνεγνώρισαν πρὸς στιγμὴν φθονεροὶ συμπολιταί. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, καὶ ἐν τῇ ἀνδρικῇ καὶ ἐν τῇ πρεσβύτιδι αὐτοῦ ἡλικίᾳ, οὐδέποτε ἠρνήθη καὶ κατ' ἐλάχιστον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν του, ἅμα ἐζητήθησαν αὐταί· μετέσχεν ἀπάντων τῶν πολεμικῶν ἀγώνων τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἅπαντα χροῦ ἀποδείξας ἕκτακτον φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ρώμην. Κρατερός καὶ ἐπίμονος μαχητὴς ἐν πολέμῳ, ἀπέδειξε τὴν αὐτὴν ἀρετὴν καὶ ἐν εἰρήνῃ. Καταδικασθεὶς ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς καινὰ δοξάζων καὶ διδάσκων δαιμόνια, ἐμαρτύρησε θάρρος ψυχῆς, οἴου οὐδαμοῦ μέχρι τῆς σήμερον μνημονεύει ἡ ἱστορία. Ἠδύνατο νὰ καταλίπη τὴν πόλιν καὶ νὰ σώσῃ τὸ σαρκίον αὐτοῦ ἐκ τῆς φυσικῆς καταστροφῆς, ἀλλ' ἐθεώρησε τοῦτο ἀνάξιον ἐλευθέρου ἀνδρός καὶ πολίτου. Ἐλαβε τὸ κώνειον τῆς καταστροφῆς τοῦ σώματος, χωρὶς νὰ διστάσῃ, χωρὶς πρὸς στιγμὴν νὰ δειλιάσῃ. Τὸ διέτασεν, ἔστω καὶ ἀδικοῦσα, ἡ πατρίς, ἡ πολιτεία· εἰς οὐδένα δὲ τῶν πολιτῶν ἦτο ἐπιτετραμμένον ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς ἐτυμηγορίαν.

Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκ τῆς γυμναστικῆς παιδείσεως φυσικῆς καὶ ἠθικῆς καρτερίας. Ἐξησκειτο μετὰ τοῦ σώματος καὶ ἡ ψυχὴ εἰς τὴν πειθαρχίαν. Θαυμασία ἐκράτει μετὰ τῶν ἀμφοτέρων ἀρμονία, μυστικὴ ἀμοιβαιότης, ἐκάστοτε ἐκδηλουμένη ἐν τε τοῖς φυσικοῖς καὶ ἠθικοῖς περισπασμοῖς καὶ ταῖς κοινωνικαῖς δοκιμασίαις. Ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς τοιαύτης ἀνατροφῆς ἡ Ἑλλὰς ἐδημιούργησε τὸν ἐθνικὸν αὐτῆς βίον, μέχρι τῆς σήμερον πρότυπον καὶ ὑπόδειγμα ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐκ τῆς σωματικῆς σκληραγωγίας φυσικὴ καρτερία παρήγαγε τὴν καρτερίαν τοῦ πνεύματος, τὴν ἠθικὴν ἐκείνην ρώμην, ἣτις ἐξεδηλοῦτο οὐ μόνον διὰ

τῶν ἀγῶνων τοῦ πολεμιστοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς μελέταις καὶ ταῖς ἠθικαῖς πεποιθήσεσι τοῦ ἐλευθέρου πολίτου, ὅσον καὶ τοῦ σοφοῦ. Ὁ ἡρωϊσμός τοῦ Λεωνίδου, τοῦ Κυναιγείρου, τοῦ Σωκράτους, εἶνε εἷς, ὁ αὐτός, ἐξεδηλώθη δὲ μόνον ἐπὶ διαφόρῳ σταδίου, ἀλλ' ἐν γένει μαρτυρεῖ τὸ ἀκάθεκτον σθένος τῆς φυλῆς, παιδαγωγηθείσης καὶ πειθαρχούσης ὑπὸ τὰ αὐστηρὰ παραγγέλματα τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ὑποταγῆς καὶ τοῦ πρὸς τοὺς νόμους καθήκοντος, ὑφ' ὧν ὄφειλον νὰ ἐμπνέωνται οἱ ἀληθῶς ἐλεύθεροι ἄνδρες ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσεσιν αὐτῶν.

Ἐν τῇ προσεχεῖ ἐπιστολῇ μου θέλω σοὶ ἀναπτύξει μίαν τῶν σκηνῶν πανελληνίου ἀγῶνος ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἵνα ἀντιληφθῆς αἰσθητότερον τοῦ βίου τῶν ἡμετέρων προγόνων, τελούντων τὰ πανελληνία ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγῶνων, δι' ὧν ἐξεδηλοῦτο ἡ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ ρώμῃ τῶν φυλῶν, ἀφ' ὧν ἀπετελεῖτο ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ἐκ τῆς ἀμίλλης τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθη ὁ βίος ἐκεῖνος, θαυμαστός ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν διαμένων μέχρι τῆς σήμερον.

Γ'.

Ὁ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς παλαίστραις ἀνατραφεὶς καὶ παιδαγωγηθεὶς νεανίσκος, ὑπὸ τὴν ἐνδελεχῆ διεύθυνσιν τῶν παιδονόμων καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως, δὲν ἦτο προωρισμένος εἰς ἀπράγμονα καὶ εὐτελεῆ βίον, οὐδ' ἐδίκαιο ἔστω νὰ κατατρίψῃ τὸν μετέπειτα βίον περὶ βιομήχανόν τινα τέχνην, ἀναξίαν πολίτου ἐλευθέρου· ὄφειλε τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτοῦ δυνάμεις νὰ χρησιμοποίησῃ ἐκάστοτε πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν τῆς πόλεως, εἴτε ἐν τοῖς ἠθικοῖς ἀγῶσιν, εἴτε κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος ἀγωνιζόμενος. Κρατερόν ἦτο τὸ σῶμα, ἀλλ' οὐχ ἦττον κρατερὰ ἐνώκει ἐν αὐτῷ καὶ ἡ ψυχὴ. Ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ ἀγωνιστοῦ ἠκτινοβόλει λαμπρῶς τὸ ἀνδρικὸν κάλλος, πᾶσα κίνησις τοῦ σώματος ἐμαρτύρει τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ψυχῆς δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, μία ἦτο ἡ ὄνειροπόλησις αὐτοῦ : νὰ προκαλέσῃ τὸ ἄσμα, τὸν ἀνάξιφορμίγγα ὕμνον δοκίμου ποιητοῦ, πρῶτος αὐτός

ἀναδειχθεὶς ἐν πανελληνίῳ ἀγῶνι, ἢ τιμήσας τὰ ὄπλα τῆς πατρίδος ἐν πολέμῳ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Γινώσκεις ἐκ τῆς ἱστορίας τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγωγῆς ταύτης τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος κατὰ τῆς γιγαντιαίας Ἀσίας. Οἱ Ἕλληνες κατετρόπωσαν ἐπανειλημμένως τὰ βαρβάρικα στίφη, σπανίως δὲ τὰ χρονικά τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μνημονεύουσι γεγονότων, τοσοῦτον θεοπρεπῶν, ὅσον οἱ μακροὶ ἀγῶνες καὶ αἱ νίκαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας.

Ἄλλ' ἡ ἀγωγή αὕτη ἐξεδηλοῦτο πρωτίστως καὶ ἐορτασίμως κατὰ τοὺς λαμπροὺς ἐκείνους ἀγῶνας, καθ' οὓς οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ συνηθροίζοντο ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀδελφοποιούμενοι, πανηγυρίζοντες, ἀγωνιζόμενοι, ἐπιδεικνύοντες τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ πλεονεκτήματα τῆς φυλῆς ἢ τῆς πόλεως διὰ τῆς ἀτομικῆς ἀμίλλης. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἦτο θρησκευτικὸν καὶ φιλόροτον, εὐγνώμον πρὸς τοὺς εὐεργετήσαντας αὐτὸ θεοὺς καὶ ἥρωας, οὓς ἐν κοινῇ ἐορτῇ ἠρέσκετο νὰ δοξάζῃ καὶ νὰ λατρεύῃ. Ἐκάστη τῶν πόλεων ἐκέκτητο τὰς ἐορτὰς αὐτῆς καθ' ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, ἀλλ' αἱ ἰδίως ἐλληνικαὶ ἐορταὶ, πρὸς πανηγυρισμὸν τῶν ὁποίων μετεῖχον ἅπαντες οἱ Ἕλληνες, ἦσαν τέσσαρες: Τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἰσθμια καὶ τὰ Νέμεα. Δὲν σκοπῶ νὰ σοὶ διηγηθῶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἱστορίαν ἐκάστης τούτων. Σὲ εἰσάγω μόνον ἀμέσως εἰς τὰ Ὀλύμπια, τὴν ἐπισημοτάτην πασῶν, τὴν ἐλληνικωτάτην, ἧς ἡ ἀρχὴ κρύπτεται εἰς τὰ βάθη τῆς ἱστορίας. Ἐφημίζετο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι Ἡρακλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ὁ ποιητικὸς ἐκεῖνος ἥρωας τοσοῦτων περιπετειῶν καὶ θρύλων, ἐγένετο ὁ πρῶτος ἰδρυτῆς τῶν Ὀλυμπίων, κατὰ τετραετίαν τελουμένων. Ὁ ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις ἀγὼν ἦτο κατὰ πρῶτον ἀγὼν δρόμου καὶ χρηματίτης μέχρι τῆς ἐβδόμης Ὀλυμπιάδος· ἀλλ' ἀπὸ ταύτης, νικήσαντος τοῦ ἐκ Μεσσηνίας Δαϊκλέους, ὁ ἀγὼν κατέστη στεφανίτης. Κλάδος ἐλαίας ἦτο τὸ ἄθλον τοῦ νικητοῦ, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἀνεγράφετο ἐν καταλόγῳ, τηρουμένῳ ὑπὸ τῶν Ἡλείων. Ἡ ἐορτὴ δ' αὕτη διὰ τοῦ χρόνου κατέστη τοσοῦτον ἐπίσημος καὶ πανελληνίος, ὥστε καὶ ἀπετέλεσε χρο-

νολογίαν μεταξύ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος, δημιουργησάντων κατὰ συνθήκην τὰς Ὀλυμπιάδας, ἐξ ὧν ἐχρονολόγουν τὰ μεγάλα τοῦ ἔθνους ἱστορικὰ γεγονότα.

Μέχρι τῆς 14ης Ὀλυμπιάδος ὁ μόνος ἐν Ὀλυμπίοις ἀγὼν ἦτο ὁ τοῦ σταδίου δρόμος· μετ' ὀλίγον εἰσήχθη τὸ διπλοῦν στάδιον, εἶτα ὁ δόλιχος, ἀκολουθῶν ἡ πάλη καὶ τὸ πολυθρύλητον πένταθλον,

«πυγμή, δρόμος, δίαλμα, δίσκος καὶ πάλη.»

Κατὰ τινὰ σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου, οἱ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνες οἵτινες καὶ πένταθλα ὠνομάζοντο, οὗτοι κατ' εἶδος ἦσαν : πυγμή, τὸ χερσὶ βάλλειν ἀλλήλους, συνημμένων καὶ ἐσφιγμένων ἰσχυρῶν τῶν δακτύλων, δίσκος, ὅπερ ἦτο λίθος σφαιρικὸς, ἦτοι στρογγύλος, εἰς μῆκος ριπτόμενος καὶ νίκην διδοὺς τῷ ὑπερβάλλοντι, δίαλμα, τὸ κατὰ γῆς ἄλλεσθαι συνημμένοις καὶ μὴ διεστηκόσι ποσὶ, πάλη, τὸ ἀλλήλους συμπλέκεσθαι, καὶ ὁ δρόμος διὰ τῶν ἰδίων ποδῶν ἢ τῶν ἵππων.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς συστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἔφερον οὗτοι τοπικόν, μᾶλλον πελοποννησιακὸν χαρακτῆρα ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀνεπτύσσετο ἡ ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τοσοῦτον καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καθίστανται πανελληνιῶτεροι. Ἄναι Ἀθηναίαι ἦσαν τὸ πνευματικὸν κέντρον τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ, ἡ Ὀλυμπία ἦτο τὸ ἐθνικὸν κέντρον, ἐν ᾧ κατ' ἐξοχὴν ἐξεδηλοῦτο, ἀνεπτύσσετο καὶ ἐκρατύνετο τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἐβλεπεσ κατὰ πᾶσαν τετραετίαν προσερχομένους ἐνταῦθα καὶ συναγωνιζομένους ἐν κοινῇ φρονήματι καὶ ἐν ἐθνικῇ φιλοτιμίᾳ τοὺς ἀρίστους τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἐκ τῆς Ἰωνίας, ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, πανταχόθεν, ἔνθα ἠκούετο ἡ ἑλληνικὴ φωνή. Τὰ εἶδη τῶν ἀγῶνων ἐπληθύνοντο ἀπὸ Ὀλυμπιάδος εἰς Ὀλυμπιάδα. Ἐκάστη φυλὴ καὶ πόλις εἰσήγον τὸ τοπικόν, τὸ προσῆκον εἰς τὴν ἀνατροφὴν

ἀναδειχθεὶς ἐν πανελληνίῳ ἀγῶνι, ἢ τιμήσας τὰ ὄπλα τῆς πατρίδος ἐν πολέμῳ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Γινώσκεις ἐκ τῆς ἱστορίας τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγωγῆς ταύτης τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος κατὰ τῆς γιγαντιαίας Ἀσίας. Οἱ Ἕλληνες κατετρόπωσαν ἐπανειλημμένως τὰ βαρβαρικά στίφη, σπανίως δὲ τὰ χρονικά τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μνημονεύουσι γεγονότων, τοσοῦτον θεοπρεπῶν, ὅσον οἱ μακροὶ ἀγῶνες καὶ αἱ νίκαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας.

Ἄλλ' ἡ ἀγωγή αὕτη ἐξεδηλοῦτο πρωτίστως καὶ ἐορτασίμως κατὰ τοὺς λαμπροὺς ἐκείνους ἀγῶνας, καθ' οὓς οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ συνηθροίζοντο ἐπὶ τὸ αὐτό, ἀδελφοποιούμενοι, πανηγυρίζοντες, ἀγωνιζόμενοι, ἐπιδεικνύοντες τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ πλεονεκτήματα τῆς φυλῆς ἢ τῆς πόλεως διὰ τῆς ἀτομικῆς ἀμίλλης. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἦτο θρησκευτικὸν καὶ φιλέορτον, εὐγνώμον πρὸς τοὺς εὐεργετήσαντας αὐτὸ θεοὺς καὶ ἥρωας, οὓς ἐν κοινῇ ἐορτῇ ἠρέσκετο νὰ δοξάζῃ καὶ νὰ λατρεύῃ. Ἐκάστη τῶν πόλεων ἐκέκτητο τὰς ἐορτάς αὐτῆς καθ' ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, ἀλλ' αἱ ἰδίως ἐλληνικαὶ ἐορταὶ, πρὸς πανηγυρισμὸν τῶν ὁποίων μετεῖχον ἅπαντες οἱ Ἕλληνες, ἦσαν τέσσαρες: Τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἰσθμια καὶ τὰ Νέμεα. Δὲν σκοπῶ νὰ σοὶ διηγηθῶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἱστορίαν ἐκάστης τούτων. Σὲ εἰσάγω μόνον ἀμέσως εἰς τὰ Ὀλύμπια, τὴν ἐπισημοτάτην πασῶν, τὴν ἐλληνικωτάτην, ἧς ἡ ἀρχὴ κρύπτεται εἰς τὰ βάθη τῆς ἱστορίας. Ἐφημίζετο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι Ἡρακλῆς, ὁ υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ὁ ποιητικὸς ἐκεῖνος ἥρως τοσοῦτων περιπετειῶν καὶ θρύλων, ἐγένετο ὁ πρῶτος ἰδρυτῆς τῶν Ὀλυμπίων, κατὰ τετραετίαν τελουμένων. Ὁ ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις ἀγὼν ἦτο κατὰ πρῶτον ἀγὼν δρόμου καὶ χρηματίτης μέχρι τῆς ἐβδόμης Ὀλυμπιάδος· ἀλλ' ἀπὸ ταύτης, νικήσαντος τοῦ ἐκ Μεσσηνίας Δαΐκλέους, ὁ ἀγὼν κατέστη στεφανίτης. Κλάδος ἐλαίας ἦτο τὸ ἄθλον τοῦ νικητοῦ, τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἀνεγράφετο ἐν καταλόγῳ, τηρουμένῳ ὑπὸ τῶν Ἡλείων. Ἡ ἐορτὴ δ' αὕτη διὰ τοῦ χρόνου κατέστη τοσοῦτον ἐπίσημος καὶ πανελληνίος, ὥστε καὶ ἀπετέλεσε χρο-

νολογίαν μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος, δημιουργησάντων κατὰ συνθήκην τὰς Ὀλυμπιάδας, ἐξ ὧν ἐχρονολόγουν τὰ μεγάλα τοῦ ἔθνους ἱστορικὰ γεγονότα.

Μέχρι τῆς 14ης Ὀλυμπιάδος ὁ μόνος ἐν Ὀλυμπίοις ἀγὼν ἦτο ὁ τοῦ σταδίου δρόμος· μετ' ὀλίγον εἰσῆχθη τὸ διπλοῦν στάδιον, εἶτα ὁ δόλιχος, ἀκολουθῶς ἡ πάλη καὶ τὸ πολυθρύλητον πένταθλον,

«πυγμῆ, δρόμος, διάλμα, δίσκος καὶ πάλη.»

Κατὰ τινὰ σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου, οἱ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνες, οἵτινες καὶ πένταθλα ὠνομάζοντο, οὗτοι κατ' εἶδος ἦσαν: πυγμῆ, τὸ χερσὶ βάλλειν ἀλλήλοις, συνημμένων καὶ ἐσφιγμένων ἰσχυρῶς τῶν δακτύλων, δίσκος, ὅπερ ἦτο λίθος σφαιρικός, ἦτοι στρογγύλος, εἰς μῆκος ριπτόμενος καὶ νίκην διδοὺς τῷ ὑπερβάλλοντι, διάλμα, τὸ κατὰ γῆς ἄλλεσθαι συνημμένοις καὶ μὴ διεστηκόσι ποσὶ, πάλη, τὸ ἀλλήλοις συμπλέκεσθαι, καὶ ὁ δρόμος διὰ τῶν ἰδίων ποδῶν ἢ τῶν ἵππων.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς συστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἔφερον οὗτοι τοπικόν, μᾶλλον πελοποννησιακὸν χαρακτῆρα· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀνεπτύσσετο ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τοσοῦτον καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καθίσταντο πανελληνιῶτεροι. Ἄναι Ἀθηναὶ ἦσαν τὸ πνευματικὸν κέντρον τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ, ἡ Ὀλυμπία ἦτο τὸ ἐθνικὸν κέντρον, ἐν ᾧ κατ' ἐξοχὴν ἐξεδηλοῦτο, ἀνεπτύσσετο καὶ ἐκρατύνετο τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἐβλεπες κατὰ πᾶσαν τετραετίαν προσερχομένους ἐνταῦθα καὶ συναγωνιζομένους ἐν κοινῷ φρονήματι καὶ ἐν ἐθνικῇ φιλοτιμίᾳ τοὺς ἀρίστους τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἐκ τῆς Ἰωνίας, ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, πανταχόθεν, ἔνθα ἠκούετο ἡ ἑλληνικὴ φωνή. Τὰ εἶδη τῶν ἀγῶνων ἐπληθύνοντο ἀπὸ Ὀλυμπιάδος εἰς Ὀλυμπιάδα. Ἐκάστη φυλὴ καὶ πόλις εἰσῆγον τὸ τοπικόν, τὸ προσῆκον εἰς τὴν ἀνατροφὴν.

αὐτῶν, εἶδος. Οἱ βασιλεῖς δὲν ἐδίσταζον νὰ κατέλθωσιν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς τούτους ἀγῶνας, ἐν οἷς ὁ νικῶν ἐτιμᾶτο ἴσα ἡμιθέῳ, τιμῇ καθιστάμενος τῆς οἰκογενείας, κόσμος τῆς πόλεως, δόξα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔμπνευσις ἐνὸς Σιμωνίδου ἢ ἐνὸς Πινδάρου. Οἱ ἀποφαινόμενοι περὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν ἀγωνιζομένων δικασταὶ ἐκαλοῦντο Ἑλλανοδίκαι, βαρυσήμαντος τίτλος, ἄξιος τῆς ὑποθέσεως πανελληνίων ἀγῶνων. Μετά τινα χρόνον ἀπεφασίσθη νὰ ἀνεγείρωνται ἀνδριάντες τοῖς νικηταῖς, καὶ ἡ μὲν τέχνη, ὁ ἀγλαώτατος τῶν καρπῶν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ἔδρεπε τὰς καλλίστας τῶν δαφνῶν αὐτῆς, ἐνῶ ἡ ἐλληνικὴ ποίησις ἐσκόρπιζε «πέταλα ρόδων ἢ στεφάνους μύρτων», ἵνα τιμήσῃ τὰς νίκας «τῶν ἐν ἀγῶνι περικτιόνων».

Ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Πισάτιδος χώρας ἐν Πελοποννήσῳ κεῖται ἡ γεραρὰ Ὀλυμπία. Ἡ φύσις δὲν ὑπῆρξε φειδωλὴ περὶ τὴν διακόσμησιν αὐτῆς, ἀλλ' ἡ τέχνη ἔτι ὀλιγώτερον. Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἦτο ὁ ἱερός χώρος, τὸ κέντρον τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Ὁ χρόνος ἔρριψε πέπλον ἐρημώσεως ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἡμετέρας πατρίδος, ἡ δὲ πάλαι ἔνδοξος χώρα κατεκαλύφθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ τοῦ κονιορτοῦ τῶν αἰώνων, χωρὶς νὰ ἐναπολειφθῇ τὸ ἐλάχιστον ἶχνος τοῦ μεγάλου ἐκείνου πολιτισμοῦ, ἐν τῶν κέντρων τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ Ὀλυμπία. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἡ σκαπάνη ἀρχαιοδίφου, ἀνήκοντος εἰς νεήλυδα ἐν τῷ πολιτισμῷ λαόν, ἀπεκάλυψεν ὅπως δῆποτε ἀμυδράν τινα εἰκόνα τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς ἤκμαζεν ὁ ἐλληνικὸς κόσμος, ἐπιδεικνύων τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ρώμην ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἀπώλετο μὲν ὁ πολιοῦχος τῆς χώρας θεός, ὁ Ὀλύμπιος Ζεὺς, ὁ χρυσελεφάντινος ἀνδριάς, ὁ ποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Φειδίου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἠπόρησαν οἱ σύγχρονοι, ἂν κατέβη ὁ θεός ἐξ οὐρανοῦ, εἰκόνα δειξὼν Φειδίᾳ, ἢ αὐτὸς ὁ τεχνίτης ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν θεόν ὁψόμενος· ἀλλὰ διεσώθη ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλου, αἰδίου μαρτύριον τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Δὲν εἶνε δυσχερῆς

σήμερον εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα ἢ ἐπίσκεψις τῆς γεραρᾶς ταύτης πατρίδος τῶν ἐλληνικῶν ἀγώνων, μεθ' ἧς συνδέονται τοσαῦται ἀναμνήσεις καὶ τοσαῦτα ἐλληνικὰ τρόπαια. Ὁ ἥλιος τοῦ νεωτέρου κόσμου θάλλει ἐκ νέου καὶ φωτίζει τὰ ἐρείπια τῆς Ὀλυμπίας, δύναται δ' ὅπως δῆποτε ἢ φαντασία ἡμῶν ν' ἀναπλάσῃ κῦτὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐν ᾧ ἐπρωταγωνίστησεν ὁ Φειδίας, ἐν ᾧ ἠκούσθη ἡ μουσα τοῦ Ἡροδότου, διηγουμένου τὰ ἔργα τῆς ἐλληνικῆς ἀνδρείας, ἐν ᾧ ἀποσπάσῃ τὰ δάκρυα τοῦ Θουκυδίδου, ὅστις ἐνέπνευσε τὸν Σιμωνίδην καὶ τὸν Πίνδαρον, τιμητὰς καὶ θαυμαστὰς τῶν κατορθωμάτων ἐνὸς Μίλωνος, ἐνὸς Ἀστύλου, ἐνὸς Διαγόρου, καὶ ὅπως ἄλλως καλοῦνται οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι Ὀλυμπιονίχαι, οὓς ὕμνησεν ἡ ἐπινίκιος Μουσα τῶν ἀοιδῶν τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἀμυδρῶς μόνον δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν σήμερον τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον τόπον, νὰ προσδιορίσωμεν τὰ διάφορα αὐτοῦ διαμερίσματα. Κεῖται ἡ Ὀλυμπία παρὰ τὰ ρεῖθρα τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐξακολουθοῦντος μέχρι τῆς σήμερον τὴν μονότονον αὐτοῦ πορείαν. Ἐν τῷ μέσῳ ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Διός, τοῦ θεοῦ τῶν Πανελλήνων, περίξ δ' αὐτοῦ ποικίλαι θέσεις, ἐν αἷς τὸ μέγα Γυμνάσιον καὶ ἡ Παλαίστρα. Εἶνε αἱ ἡμέραι τῆς πρώτης πανσελήνου μετὰ τὰς πρώτας θερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου. Πανταχόθεν τοῦ ἐλληνικοῦ συνῆλθον οἱ ἄριστοι τῶν λογάδων αὐτοῦ καὶ τῶν ἀντιπροσώπων. Ἡ μαλακὴ καὶ εὐφάνταστος Ἰωνία, ἡ θερμὴ καὶ ζωηρὰ Αἰολίς, ἡ ἀνδρική καὶ ἀδάμαστος δωρικὴ φυλὴ παρίστανται ἐνταῦθα διὰ τῶν διαπρεπῶν αὐτῶν ἀνδρῶν ἐπὶ φυσικῇ ρώμῃ καὶ πνευματικῇ ἀκμῇ. Δὲν ἦλθον οὗτοι ἐνταῦθα μόνον, ἵνα μετάσχῳσιν ἢ παραστῶσιν εἰς ἀγῶνας ἀμίλλης, πρὸς κτῆσιν κλάδου ἐλαίας, μαρμαρίνου ἀνδριάντος, ἢ ποιητικῆς ᾠδῆς. Ὁ σκοπὸς τῶν Ὀλυμπιακῶν τούτων ἀγώνων ἔχει καὶ τινα βαθυτέραν ἄλλην ἔννοιαν. Ἐρχονται νὰ συνεννοηθῶσι περὶ πλείστων ζητημάτων, ἀφορώντων εἰς τὴν μεγάλην πατρίδα, νὰ συνδιαλλαχθῶσιν αἱ διεσπασμέναι φυλαὶ, νὰ ὑποσχεθῶσι σύμπραξιν ἐν ἐνδεχο-

κεκτημένος εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν συνείδησιν τῆς ἀτομικῆς καὶ ἐθνικῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ἀξίας, πεπαιδαγωγημένος θαυμασίως τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἦτο δυνατόν νὰ μὴ παράσχη, ἐν ὧραις ἀγῶνων εὐρυτέρων, τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα δείγματα φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ρώμης, ἅτινα κατέστησαν αὐτὸν ἀληθῶς τὸν πρῶτιστον τῶν λαῶν τῆς ἱστορίας ;

Δ'.

Δὲν ἀμφισβῆλω, ὅτι πλέον ἢ ἅπαξ συνέβη νὰ εἰσέλθῃς ἐντὸς μουσείου, ἐν ᾧ ἀπόκεινται ἔργα τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς. Ὁ χρόνος, ὅστις μεταβάλλει συνήθως εἰς κονιορτὸν, ἢ καταρρίπτει εἰς τῆς λήθης τὴν ἄβυσσον τὰ ἔργα τοῦ παρελθόντος, μετὰ τινος στοργῆς προσφέρεται ἐνίοτε καὶ ἐπιεικείας πρὸς τὰ ἔγκριτα τούτων, τὰ ἄξια ν' ἀπομνημονευθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐκ τοῦ βίου τῶν ἡμετέρων προγόνων ἐναπελείφθησαν συντρίμματά τινα, περιφανῆ μαρτύρια τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν κατοίκων, καθὰ ἐμορφώθησαν οὗτοι δι' αὐστηρᾶς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς. Μεταξὺ τούτων ἐπιφανῆ καταλαμβάνουσι θέσιν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς. Νομίζεις, ὅτι τινὰ τούτων γλυφάνοιο ἔτι ἀπόζουσιν, ὅτι ἡ χεὶρ τοῦ τεχνίτου χθὲς μόλις κατέλιπε τὰ θαυμάσια ταῦτα δημιουργήματα, τὰ μαρμάρινα ἐκεῖνα σώματα, ἀφ' ὧν μυστηριώδης λαλεῖ ἡ ψυχὴ, καὶ τὰ ὁποῖα ἀκουσίως σὲ συναρπάζουσιν εἰς ἄλλους κόσμους. Ἡ ὅλη στάσις τοῦ σώματος, ἡ ἐλευθερία καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς κινήσεις, ἡ ἀρμονικὴ καὶ προσφυῆς ἀλληλουχία τῶν μελῶν, ἡ ἐπὶ τοῦ προσώπου διακεχυμένη ζωὴ, πάντα ταῦτα παρέχουσιν ἄρρητον θέλγητρον εἰς τὸ ἐκ μαρμάρου ἐκεῖνο κατασκεύασμα. Ἐκφράζει τοῦτο ἀκριβῶς πᾶν ὅ,τι ἠβουλήθη νὰ παραστήσῃ ὁ τεχνίτης: τὴν θεῖαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην μεγαλειότητα, τὴν σκέψιν τοῦ φιλοσόφου καὶ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ ποιητοῦ, τὸν ἔρωτα καὶ τὸν ἴμερον τῆς παρθένου, τὴν σεμνοπρέπειαν τῆς δεσποίνης, τὴν ἐρωτικὴν ἀκολασίαν ἐκπτώτου γυ-

ναικός, τὸν οἶκτον τοῦ φιλανθρώπου, τὴν μητρικὴν ὀδύνην τῆς Νιόβης, τοῦ Λαοκόοντος τὴν ἀνέκφραστον ἀγωνίαν.

Οὐδέποτε ὁ τεχνίτης ὑπῆρξε τοσοῦτον δημιουργικός, κύριος τοῦ ἔργου του, ὅσον ἐν Ἑλλάδι. Ἐὰν τὸ σῶμα διεμορφοῦτο ὑπὸ τὴν μακρὰν καὶ ἐπίμονον ἀσκήσιν τῶν μυῶνων αὐτοῦ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς παλαίστραις, ἐπίσης τοῦ τεχνίτου ἢ δημιουργικῆς δύναμις ἀνεπτύσσετο ἐν ταῖς παλαίστραις ταύταις, ἐν αἷς ἐσπούδαζε τὴν ποικιλίαν τῶν κινήσεων τοῦ σώματος, τὴν δι' αὐτοῦ διαπνεύουσαν καλλονὴν καὶ ἁρμονίαν, τὰ ποικίλα αἰσθήματα, τὰ ἐκδηλούμενα διὰ τοῦ σώματος ἐκ τῆς ἐπενεργείας τῶν ἐσωτερικῶν αἰσθημάτων. «Τὸ δ' ἐντελὲς κάλλος τοῦτό ἐστιν, ἔλεγεν ὁ Λουκιανός, ὁπότεν εἰς τὸ αὐτὸ συνδράμη ψυχῆς ἀρετὴ καὶ εὐμορφία σώματος». Τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐπιδιώκουσα ἡ ἑλληνικὴ τέχνη, ἀφίκετο εἰς τὸν ὑψιστον ἐκεῖνον βαθμὸν αὐτῆς παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις, μορφωθείσα καὶ ἀναπτυχθεῖσα ἐν τῷ μέσῳ τῶν παλαιστρῶν καὶ τῶν γυμνασίων, σεμνὴ ἰέρεια τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, ὧν τὰς βάσεις πρῶτος ἐνόησε καὶ ἔθηκεν ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, οὐδεὶς δὲ μέχρι τοῦδε πολιτισμὸς κατῶρθωσε ν' ἀποδειχθῆ πρὸς αὐτὸν ἐνάμιλλος.

Τὴν τοιαύτην ἐπενέργειαν τῆς Γυμναστικῆς ἐπίτε τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἔχοντες ὑπ' ὄψει οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, διέταξαν, καθὰ ἐν ταῖς προηγουμέναις σοὶ εἶπον ἐπιστολαῖς μου, μεταξὺ τῶν πρώτων θεμελίων τῆς παιδείσεως τῆς νεότητος, τὴν γυμναστικὴν αὐτῆς παιδευσιν. Ἄπασαι αἱ πολιτεῖαι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐπέβαλλον τὴν ἀσκήσιν τοῦ σώματος, ἀπόρροια τῆς ὁποίας θὰ ἦτο κατ' ἀνάγκην ἡ ἀσκήσις τῆς ψυχῆς, τοῦ πνεύματος, τοῦ ἤθους. Οἱ θεωρητικοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἐν τοῖς φιλοσοφήμασιν αὐτῶν ὥρισαν μεταξὺ τῶν ἀυστηροτάτων παραγγελμάτων αὐτῶν τὴν παιδευσιν, τὴν ἀσκήσιν τοῦ σώματος. «Ποῖα δένδρα, οὐκ ὀλιγωρηθέντα μὲν, ἔλεγεν ὁ Πλούταρχος, στρεβλὰ φύεται καὶ ἄκαρπα καθίσταται, τυχόντα δὲ ὀρθῆς παιδαγωγίας ἔγκαρπα γίνεται καὶ τελεσφόρα ; ποῖα δὲ σώ-

ματος ισχύς οὐκ ἐξαμβλύνεται καὶ καταφθίνει δι' ἀμέλειαν καὶ τρυφήν καὶ καχεξίαν; τίς δ' ἀσθενῆς φύσις οὐ τοῖς γυμνασασμένοις καὶ καταθλήσασσι πλείστον εἰς ἰσχὺν ἐπέδωκεν»;

Ὁ χαριέστατος Λουκιανός, διαβίων ἐν αὐτῇ τῇ παρακμῇ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, συνιστᾷ μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν εὐφυΐας τὴν γυμναστικὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς τότε ἐποχῆς, οἰονεὶ προπαίδειαν τῆς πολεμικῆς αὐτῶν παιδείας. Τοιαῦτά τινα ὑποτίθεται διηγούμενος ὁ νομοθέτης Σόλων πρὸς τὸν ἐκ βαρβάρων Ἀνάχαρσιν: «δυσκαθύστερα γὰρ καὶ καρτερικώτερα τὰ σώματα γίνονται τοῖς νέοις διαπονούμενα· ἕτερον δὲ οὐδὲ αὐτὸ μικρόν· ἔμπειροι γὰρ δὴ ἐκ τούτου καθίστανται, εἴποτε ἀφίκοιντο εἰς χρείαν τῶν μαθημάτων τούτων ἐν ὄπλοισι· δῆλον γὰρ ὅτι καὶ πολεμῖφι ἀνδρὶ ὁ τοιοῦτος συμπλακεῖς καταρρίψει τε θᾶττον ὑποσκελίσας καὶ καταπεσῶν εἴσεται ὡς ρᾶστα ἐξανίστασθαι. Πάντα γὰρ ταῦτα, ὦ Ἀνάχαρσι, ἐπ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ποριζόμεθα τὸν ἐν τοῖς ὄπλοις, καὶ ἡγούμεθα πολὺ ἀμείνοσι χρῆσασθαι τοῖς οὕτως ἀσκηθεῖσιν, ἐπειδὴν πρότερον αὐτῶν γυμνὰ τὰ σώματα καταμαλάξαντες καὶ διαπονήσαντες ἐρρωμενέστερα καὶ ἀλκιμώτερα ἐξεργασώμεθα καὶ κοῦφα καὶ εὔτονα καὶ τὰ αὐτὰ βαρέα τοῖς ἀνταγωνισταῖς. Ἐννοεῖς γὰρ, οἶμαι, τὸ μετὰ τοῦτο, οἶους εἰκὸς σὺν ὄπλοις ἔσεσθαι καὶ τοὺς γυμνοὺς ἂν φόβον τοῖς δυσμενέσιν ἐμποιήσαντας, οὐ πολυσαρκίαν ἀργὸν καὶ λευκὴν ἢ ἀσαρκίαν μετὰ ὠχρότητος ἐπιδεικνυομένους οἷα γυναικῶν σώματα ὑπὸ σκιᾷ μεμαρασμένα, τρέμοντα ἰδρῶτί τε πολλῷ εὐθύς ρεόμενα καὶ ἀσθμαίνοντα ὑπὸ τῷ κράνει, καὶ μάλιστα ἦν καὶ ὁ ἥλιος ὡσπερ νῦν τὸ μεσημβρινὸν ἐπιφλέγη· οἷς τί ἂν τις χρῆσαιτο διψῶσι καὶ τὸν κονιορτὸν οὐκ ἀνεχομένοις καὶ εἰ αἷμα ἰδοίεν, εὐθύς ταραττομένοις καὶ προαποθνήσκουσι πρὶν ἐντὸς βέλους γενέσθαι καὶ εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς πολεμίοις; Οὗτοι δὲ ἡμῖν ὑπέρυθροι εἰς τὸ μελάντερον ὑπὸ τοῦ ἡλίου κεχρωσμένοι καὶ ἀρρενωποί, πολὺ τὸ ἔμφυχον καὶ θερμὸν καὶ ἀνδρῶδες ἐπιφαίνοντες, τοσαύτης εὐεξίας ἀπολαύοντες, οὔτε ρικνοὶ καὶ κατεσκληρότερες, οὔτε περιπληθεῖς εἰς βᾶρος,

ἀλλὰ εἰς τὸ σύμμετρον περιγεγραμμένοι, τὸ μὲν ἀχρεῖον τῶν σαρκῶν καὶ περιττὸν τοῖς ἰδρώσιν ἐξαναλωκότες, ὁ δὲ ἰσχυρὸν καὶ τόνον παρεῖχεν ἀμιγῆς τοῦ φαύλου περιλελειμμένον ἐρρωμένως φυλάττοντες . . . . οὐ τοίνιν οὐδέ νόσος, οὐδέ κάματος εἰς τοιοῦτο σῶμα ἐμπεσόντα ῥαδίως ἐλέγξοιεν ἂν οὐδ' ἐπικρατήσειεν εὐμαρῶς· τὰ ἔνδοθεν γὰρ εὖ παρεσκευάσται αὐτῷ καὶ τὰ ἔξω μάλα καρτερῶς πέφρακται πρὸς αὐτά, ὡς μὴ παριέναι εἰς τὸ εἶσω μηδὲ παραδέχεσθαι μήτε ἥλιον αὐτὸν μήτε κρύος ἐπὶ λύμη τοῦ σώματος».

Οὕτως ἐσκέπτοντο οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῆς γυμναστικῆς ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἐν τῷ ὠραίῳ σώματι, οἷον θὰ κατεσκευάζεν αὕτη, ἔμελλε νὰ κατοικήσῃ ὠραία ψυχὴ, ἀγαθὴ, ἐνάρετος, ἰκ νή ν' ἀντιστῆ ἐν ἀπάσαις ταῖς κακουχίαις καὶ ταῖς ταλαιπωρίαις τοῦ βίου. Ὁ ἐλληνικώτατος τῶν θεῶν, ὁ Ἀπόλλων, δὲν ἦτο μόνον πάγκαλος τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἀπαράμιλλος. Ἀπ' αὐτοῦ ἠκτινοβόλει ἡ ὑγεία, ἡ ζωὴ, ἡ ἐλευθερία, ἡ εὐρυθμία, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ ὑψίστη σκέψις. Ἦτο ὁ ὑπέρτατος τύπος, τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ Ἑλληνοσ, οἷος ἀπὸ γενεῶν ἐμορφώθη διὰ τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς παιδεύσεως.

Καὶ δὲν ἦσαν ἰσχυροὶ μόνον τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀμφοτέρα μακρόβιοι. Ἀφικνοῦντο μέχρις ἐσχάτου γήρως ὑγιέστατοι τὸν τε νοῦν καὶ τὸ σῶμα. Πλεῖστα δὲ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος παρήχθησαν ἐν τῇ πρεσβύτιδι ἡλικίᾳ ἀνδρῶν, οὓς δὲν εἶχε καταβάλει ὁ χρόνος, ἐτήρουν δ' ἐν τῷ γήρατι αὐτῶν ἄφθιτον τὴν ἰσχυρὰν τοῦ πνεύματος ρώμην. Οὐκ ὀλίγοι τῶν μεγίστων ἀνδρῶν τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, διαπρέψαντες ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν ταῖς ἐπιστήμας, ἐν τῇ ποιήσῃ, ἀπέθανον εἰς βαθὺ γῆρας, διατηρήσαντες ἀκμαίας τὰς διανοητικὰς αὐτῶν δυνάμεις. Ἐνθυμεῖσαι τὸν Σοφοκλῆ, κατηγορηθέντα ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰοφῶντος, ὡς μὴ δυνάμενον νὰ διοικῆ τὴν περιουσίαν ἕνεκα ἐξαντλήσεως τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων; Ὁ γέ-

ρων ποιητής, παραστάς ενώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν φρατόρων, ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως, ἀνέγνωσεν εἰς τοὺς δικαστάς τὴν πάροδον τοῦ «Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶ», ἣν ἄρτι εἶχε συνθέσει. Οἱ δικασταὶ κατενόησαν παραχρῆμα, ὅτι ὁ ποιητής εἶχεν ὑπερυγιεῖς ἔτι καὶ σώας τὰς φρένας, ἀπέρριψαν δὲ μετ' ἀγανακτήσεως τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος κόσμος, ὁ ἐπιβαλλόμενος ἡμῖν ὡς παράδειγμα ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ἄλλὰ σήμερον; Τίνι τρόπῳ δυνάμεθα ν' ἀναλάβωμεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν; Λαμβάνοντες ὡς πρόγραμμα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν καὶ κοινωνικῆς παιδείσεως τὰ διδάγματα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἡ ἱστορία ἐκείνων πρόκειται περιφανέστατον ἡμῖν παράδειγμα. Καθ' ὅσον ἡ ἀρχαία παιδείσις, ἀναπτύσσουσα ἐν τελεσφόρῳ ἀρμονίᾳ τό τε σῶμα καὶ τὸν νοῦν, ἐλειτούργει προσηκόντως ἐν τῇ ἐλληνικῇ κοινωνίᾳ, καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ἦσαν ἄριστα διὰ τὸν ἐλληνικὸν κόσμον. Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἐθνικὴν πτώσιν, ὑπὸ τὸ κράτος νέας θρησκείας, δι' ἣν ἡ σωματικὴ υἰεῖα καὶ εὐεξία, ἡ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἐλευθερία ἦσαν φαινόμενα ψυχικῆς ἀσεβείας, φρονούσης ἀποστολῆν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν κακουχίαν καὶ τὴν τυραννίαν τοῦ σώματος ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς, ἐπῆλθεν ἡ κοινωνικὴ ἐκείνη ἀτονία καὶ νωθρότης τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἥς μέχρι τῆς σήμερον ὑφιστάμεθα τὰς συνεπείας, καὶ ἀφ' ἧς δὲν θέλομεν ἀπαλλαγῆ, ἂν μὴ προσηκόντως μεριμνήσωμεν περὶ τῆς σωματικῆς ἡμῶν εὐεξίας καὶ δυνάμεως, βέβαιοι ὄντες, ὅτι ὑπὸ τὰς συνθήκας τῆς τοιαύτης παιδείσεως θέλει μορφωθῆ ἐπίσης καὶ ἐνισχυθῆ καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀξίως τοῦ σκοποῦ, πρὸς ὃν βαίνομεν ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ ἐθνικοῦ παρελθόντος.

Ε΄.

Ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐπιστολαῖς μου σοὶ ἀνέπτυξα ἱκανῶς, ὅπως ἡ Γυμναστικὴ προσήνεγκεν ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀρχαῖον ἐλ-

ληνικὸν κόσμον καθ' ὅλας τὰς ἀπόψεις τοῦ βίου αὐτοῦ, κρατούνασα καὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς τὴν γενναίαν ἐκείνην φυλὴν, οὐ ἔνεκα καὶ ὑπὸ τῶν θεωρητικῶν φιλοσόφων καὶ ὑπὸ τῶν πρακτικῶν νομοθετῶν ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐν τῶν ἀσφαλεστάτων καὶ μᾶλλον ἀναποφεύκτων θεμελίων τῆς παιδεύσεως τῶν νέων. Ἦδη θέλω σὲ ὀδηγήσει εἰς κόσμον ἄλλως διάφορον, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐμπνευσθέντα καὶ καθοδηγηθέντα ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκείνου κόσμου, ἵνα σοὶ ἀποδείξω ὁποῖαν ἡ Γυμναστικὴ ἐξήσκησεν ἐπίσης ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν τυχῶν αὐτοῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς διαπλάσεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ Γερμανία εἶχε περιέλθει εἰς κρίσιμον σημεῖον μετὰ τὴν ἐν Ἰένῃ καταστροφὴν τῆς πρωσικῆς δυνάμεως, ἐξ ἧς οὐ μόνον συνετρίβη τὸ κράτος τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου, ἀλλὰ καὶ ἅπασα ἡ ἀγία ἐκείνη αὐτοκρατορία, μετὰ χιλιετῆ βίον, ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς. Εὐρέθησαν τότε ἄνδρες γενναῖοι, ἐξαγαγόντες τὸν γερμανικὸν λαὸν ἀπὸ τῆς δυσχεροῦς θέσεως, εἰς ἣν περιέστη, καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἄνδρες ἐξεγείραντες τὰ εὐγενέστατα αὐτοῦ αἰσθήματα, ιδεώδη καὶ πάθη. Οὐδέποτε ἡ ἱστορία θὰ λησμονήσῃ τοιούτους ἄνδρας, ἐργασθέντας ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀνυψώσεως τῆς πατρίδος των μετὰ πεποιθήσεως, ἀξίας μεγίστων χαρακτήρων. Ἦσαν οὗτοι ὁ πολιτικὸς μετρρυθμιστὴς Στάϊν, ὁ ἰδεολόγος φιλόσοφος Φίχτης, ὁ στρατιωτικὸς διοργανωτὴς Σχιαρνχώρστ, ὁ ἐξίσου πολιτικὸς καὶ λόγιος Οὐμβόλδος, εἷς τῶν πρωτίστων ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Βερολίνῳ πανεπιστημίου. Ἄλλ' ἡ λαμπρὰ αὕτη πινακοθήκη τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας εἶνε ἀτελής, εἰ μὴ δὲν καταλάβῃ τὴν μεταξὺ αὐτῶν θέσιν ὁ πατὴρ τῆς γυμναστικῆς (Turnvater) Γιάν, ὁ διοργανωτὴς τῶν γυμναστικῶν ἀσκήσεων ἐν Γερμανίᾳ.

Ἐν τινι συμποσίῳ, δοθέντι πρὸ τινων ἐτῶν πρὸς τιμὴν τοῦ νικηφόρου στρατάρχου Μόλτκε ἐπὶ ταῖς νίκαις τῶν γερμανικῶν στρατιῶν κατὰ τὸ 1870, προπόσεως γενομένης ὑπὲρ τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου, ὡς τοῦ ἀνδρός, εἰς ὃν κατ' ἐξοχὴν αἱ νίκαι αὗται

ὀφείλονται, ἀπεκρίθη οὗτος πλήρης μετριοφροσύνης: «Δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος, εἰς ὃν ὀφείλονται αἱ νίκαὶ αὐταὶ καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐνό-
της τῆς γερμανικῆς πατρίδος, ἀλλὰ πρωτίστως ὁ Γιάν, ὁ πατήρ
τῆς Γυμναστικῆς, ὁ προπαρασκευάσας τὴν γερμανικὴν νεότητα
διὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ σώματος, ὁ καταβολὴν τὰς πρώτας ἀληθεῖς
βάσεις τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος, εἰς ὃ ὀφείλεται ἡ ἐθνικὴ
ἀνάστασις τῆς Γερμανίας».

Ἄν ποτε εἰσέλθῃς εἰς γερμανικὸν ζυθοπωλεῖον, θαμιζόμενον
ὑπὸ σπυροδάστῶν, εἴτε ἐν τῷ πρωσσικῷ Βερολίνῳ, εἴτε ἐν τῇ σαξ-
νικῇ Ἰένῃ, εἴτε ἐν τῷ βαυαρικῷ Βυρτζβούργῳ, εἴτε ἐν τῇ σουα-
βικῇ Τυβίγγῃ, πανταχοῦ ὅπου μετὰ τοῦ ἀφροῦ τοῦ ζύθου ὑπερ-
εκχειλίζουσιν ἐπίσης τὰ ἰσχυρὰ αἰσθήματα γενναιοφρονος ἐπιστη-
μονικῆς νεολαίας, θέλεις ἀντιληφθῆναι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς, ὅτι
εἷς εἶνε ὁ πατήρ, ὁ προστάτης, ὁ ἐφέστιος τῶν νέων ἐκείνων, εἰς
οἵανδήποτε κοινωνικὴν τάξιν, ἢ θρησκευτικὸν δόγμα, ἢ πολιτι-
κὴν μερίδα καὶ ἂν ἀνήκωσιν, ὁ Γιάν, ὁ κατ' ἐξοχὴν Γερμανός, διότι
ἅπαντες ἐκεῖνοι οἱ νεανίσκοι ἀνήκουσι πρὸ παντὸς εἰς τὴν με-
γάλῃν ιδέαν τῆς πατρίδος.

Τὰ παρὰ πότον ἄσματα αὐτῶν, σοβαρὰ ἢ εὐφρόσυνα, μνη-
μονεύουσι μετὰ πόθου τοῦ ὀνόματος τοῦ φίλου τῆς νεότητος καὶ
τῆς πατρίδος, τοῦ ἐν ἡμέραις ἐθνικῶν συμφορῶν καὶ θλίψεων μὴ
καταβληθέντος, μὴ ἀπελπισθέντος, ἀλλὰ μετὰ πίστεως ἀναλα-
βόντος νὰ ἐξεγείρῃ τὸ καταπεπτωκὸς ἐθνικὸν φρόνημα. Εἶνε εὐ-
γενῆς ἢ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀρετῆς ἐργασία τῶν ἀνθρώ-
πων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· ἀλλ' εὐγενεστέρα εἶνε ἡ εὐγνωμοσύνη,
ἣν αἱ μετὰ ταῦτα γενεαὶ ἀποδίδουσιν εἰς τούτους, καθιστῶσαι
αὐτοὺς πολῦτιμον ὑπόδειγμα ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐργασίᾳ τοῦ παρόντος
καὶ τοῦ μέλλοντος.

Γινώσκεις ὅποια συμφορὰ ἐθνικὴ ἐπῆλθεν ἐπὶ τῆς Γερμανίας
μετὰ τὴν ἐν Ἰένῃ καταστροφὴν. Ὁ τελευταῖος προμαχὼν τοῦ
πάλαι ἰσχυροτάτου γερμανικοῦ κράτους, ἡ νεοτευχῆς Πρωσσία,
οἷαν ἐδημιούργησεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἡ στρατιωτικὴ μεγαλοφυΐα

τοῦ μεγάλου Ἐκλέκτορος καὶ τοῦ μεγάλου Φρειδερίκου, κατε-
ρίπτετο ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, τοῦ εὐνοουμένου τῆς εἰμαρμένης.
Τὸ γερμανικὸν ἔθνος διετέλει κατάπληκτον ἐνώπιον τοῦ δυστυ-
χοῦς τούτου γεγονότος· ἀλλὰ δὲν ἀπηλπίσθη ἐξ ὀλοκλήρου πρὸ
τῆς συμφορᾶς. Τὴν ἐπαύριον τῆς πτώσεως ταύτης ἐξεδηλοῦτο
ζωηρότερον τὸ ἔνστικτον τῆς παλιγγενεσίας. Καὶ ἤρξατο τότε
ἡ ἐργασία ἐκείνη, ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς γερμανικῆς ἐνότητος καὶ
ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Στάϊν, τοῦ Φίχτου, τοῦ Γναϊζενάου, ἧτις κα-
τέληξεν εἰς τὰς μεγάλας νίκας τοῦ 1814 καὶ τοῦ 1870, κατα-
στήσατα τὸ γερμανικὸν ἔθνος, τὸν λαὸν τῆς ἐθνικῆς ἀποσυνθέσεως,
τὴν πρώτην δύναμιν τῆς Εὐρώπης. Δὲν εἶνε ἡ κατάλληλος στιγ-
μὴ ἐνταῦθα νὰ σοὶ ἀναπτύξω τὰ κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην καὶ
τοὺς ἐν αὐτῇ πρωτοστατήσαντας ἄνδρας τῆς ἐξεγερθείσης Γερμα-
νίας. Θὰ σοὶ εἶπω μόνον διὰ βραχέων περὶ τοῦ πατρὸς τῆς Γυ-
μναστικῆς Γιάν, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος
τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων ἐν Γερμανίᾳ.

Ἐν ἔτει 1811 ὁ γυμνασιακὸς διδάσκαλος Γιάν ἱδρυσεν τὴν
πρῶτην γυμναστικὴν Σχολὴν ἐν Βερολίνῳ. Ἐσκέπτετο, ὅτι διὰ
τῆς γυμναστικῆς ἠδύνατο μόνον νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα
καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάκτησιν τῶν ἐθνι-
κῶν δυνάμεων. Πρὸ αὐτοῦ ἤδη ὁ Φίχτης, ἐνώπιον ποικίλου ἀ-
κροατηρίου ἐν τῇ πρωσσικῇ πρωτεύουσῃ, ἀπηύθυνεν τὰς ἐνθαρ-
ρυντικὰς ἐκείνας καὶ θαυμασίας δημηγορίας πρὸς τὴν γερμανι-
κὴν νεότητα. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὁ Γιάν ἤρξατο συνεχίζων
ἐμπράκτως τὸ ἔργον τοῦτο, τὴν ἐξέγερσιν τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφα-
νείας καὶ τοῦ καθήκοντος παρὰ τῇ νεότητι, εἰς ἣν ἐν ἔτει 1813
ἠδύνατο νὰ εἶπῃ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας: « ἄς παρασκευασθῇ
ἡ νεότης τοῦ λαοῦ μου πρὸς ἄμυναν τῆς πατρίδος. » Ἦσαν ἱε-
ραὶ ἀληθῶς καὶ μεγάλων ἀποτελεσμάτων πρόξενοι αἱ ἡμέραι ἐ-
κεῖναι διὰ τὴν Γερμανίαν, καθ' ἃς ἔσπευδεν ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς
πατρίδος πρὸς ἐκδίκησιν τῆς περιῦβρισθείσης ἐθνικῆς τιμῆς μετὰ
τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν τακτικῶν στρατιωτῶν τοῦ Βλυχέ-

ρου ὁ ἐλεύθερος λεγεὼν τοῦ Λύτσωβ, ἀποτελούμενος ἐκ τοῦ ἀν-
θους τῆς γερμανικῆς νεότητος, ἔχων ἐν τοῖς μαχηταῖς αὐτοῦ, με-
τὰ τοσοῦτων ἄλλων ἠνθουσιασμένων νεανίσκων, καὶ τὸν ποιητὴν
καὶ στρατιώτην καὶ μάρτυρα τῆς πατρίδος Κέρνερ, τὸν ψάλτην
τοῦ λεγεῶνος τούτου.

Ὁ Γιάν εἶχε καταταχθῆ ὡς ἐθελοντῆς ἐν τῷ σώματι τούτῳ
τῶν ἐθελοντῶν κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσ-
σίας, εἰσηλθε δὲ μετὰ τῶν νικητῶν εἰς Παρισίους μετὰ τὴν πτώ-
σιν τοῦ Ναπολέοντος. Ἄμα τῇ εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδῳ ἤρξατο
ἐργαζόμενος μετὰ μείζονος ζήλου ὑπὲρ παραδοχῆς τῆς γυμναστι-
κῆς ἐν Γερμανίᾳ. Δὲν εὔρεν ἀμέσως ἡχῶ καὶ ἀποδοχὴν τὸ ἔργον
τοῦ φιλοπάτριδος ἀνδρός, ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ, ἡ πίστις πρὸς
τὴν ἀποστολὴν του, συνετέλεσαν εἰς τὴν κατίσχυσιν καὶ τὴν κα-
θιέρωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου του, ἀνακηρυχθείσης τῆς γυμναστι-
κῆς ἐνὸς τῶν στερεωτάτων θεμελίων τῆς ἐθνικῆς παιδείσεως.

Τὸ ἔργον ἐτελειοῦτο. Ὁ Γιάν κατίσχυεν. Ἀξίωμα αὐτοῦ ἦτο,
ὅτι ὁ ἀληθῆς γυμναστῆς ἔπρεπε νὰ ἦνε χρηστὸς καὶ καρτερικὸς,
σώφρων καὶ τολμηρὸς, ἀγνὸς καὶ ἀθλητικὸς, ἀμυντικὸς καὶ
πιστός.

Τοιοιουτρόπως ὄφειλε νὰ μορφωθῆ ἡ νεότης τῆς πατρίδος,
ἀληθῶς γερμανικῆ, διότι ἦσαν κατ' αὐτὸν ταυτόσημοι αἱ ἔννοιαι
τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ Γερμανοῦ. Ἐν καιρῷ τῶν διακο-
πῶν τῶν μαθημάτων ἐξήρχετο μετὰ τῶν ἐν γυμναστικῇ μαθη-
τευομένων ὁ ἀκατάβλητος ἀνὴρ εἰς ἐκδρομὰς ἀνὰ τὰ ὄρη, ἐντὸς
τῶν δασῶν, καταπονῶν τὸ σῶμα, ἐνισχύων τὸν χαρακτῆρα. Ἐν
ταῖς εὐαρέστοις ταύταις κακουχίαις ἐφαιδρύνετο τὸ πνεῦμα καὶ
ἐκρατύνετο τὸ φρόνημα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γιάν. Ἡ γυμνα-
στικὴ προπαρασκεύαζε πρὸς τὴν γενικὴν στρατολογίαν, διότι σκο-
πὸς αὐτῆς δὲν ἦτο ἡ ἐπίδειξις, ἀλλ' ἡ ἐξάσκησις τοῦ σώματος
πρὸς τὰς κακουχίας καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ ἐν καιρῷ πολέμου.
Δὲν ὑπάρχει δὲ ἱστοριογράφος τῶν χρόνων τούτων, ὅστις, ὅσον καὶ
ἂν διέκειτο δυσπίστως καὶ ψυχρῶς πρὸς τὴν γυμναστικὴν, δὲν

ἀνεγνώρισε τὰ θαυμάσια αὐτῆς ἀποτελέσματα ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἀνατροφῇ καὶ παιδεύσει τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους.

Ἄλλ' ἡ γυμναστικὴ αὕτη παιδεία δὲν ἐνίσχυσε μόνον τὸ σῶμα τῆς ἐξησθενημένης ἐκείνης, ἕνεκα πολλῶν λόγων, γενεᾶς· ἅμα καὶ αὐτὸς ὁ χαρακτήρ τῆς νεότητος, ἐν Βερολίῳ κατὰ πρῶτον, ἐν ταῖς ἄλλαις γερμανικαῖς πόλεσιν ἀκολούθως, ἐν αἷς εἰσήχθη τὸ σύστημα τοῦτο, κατέστη ἀρρενωπότερος καὶ εὐγενέστερος. Τραχύς, ἄκαμπτος, ἀτίθασσος μέχρι βαναυσίας καὶ βαρβαρότητος, ἐζήτηε ὁ Πιάν νὰ δημιουργήσῃ νέον κόσμον ἰδιοτύπου ἠθικῆς, πρὸς ἣν οὐδὲν εἶχε κοινὸν ἢ τέως ἐν ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας τεχνικὴ καὶ ἐπίπλαστος ἀνατροφή, ὅπως ξένη πρὸς ἐκείνην, ἣν διδάσκει ἡ μίμησις τῆς φύσεως. Σπαρτιάτης, βλαστήσας ἐν μέσῳ Βερολίῳ, ὁ εἰσηγητὴς τῆς νέας γυμναστικῆς, ταύτην μόνην εἶχε θρησκείαν αὐτοῦ καὶ ποίησιν, πᾶν δὲ τὸ μὴ μετ' αὐτῆς σχετιζόμενον, ἦτο ξένον καὶ ἐπέισακτον, γαλλικόν, ἄξιον ἀποστροφῆς καὶ καταφρονήσεως. Ἡ ἀντιπάθεια αὐτοῦ πρὸς τὰ γαλλικὰ ἦθη προέβαινε μέχρι τοῦ γελοίου. Ὅστις, ἔλεγεν, ἐπιτρέπει νὰ διδαχθῇ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, οὐδὲν κρεῖττον πράττει, ἢ διδάσκει αὐτὴν τὸν ἑταιρισμόν! Ἐκεῖνος ἤθελε νὰ μορφώσῃ αὐστηρὰ γερμανικὰ ἦθη, ἄνδρας, κεκτημένους σιδηροῦν χαρακτήρα, ἄκαμπτον τὸ φρόνημα καὶ τὸ ἦθος, τὸ τοιοῦτον δὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἄλλως, ἢ διὰ τῆς αὐστηρᾶς γυμναστικῆς παιδείας, τῆς προσεγγιζούσης τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν γενναίαν φύσιν, τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ μητέρα καὶ τροφόν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὰ διδάγματα ταῦτα ἐπέδρασαν ἐπὶ τινὰ χρόνον μεθ' ὑπερβολῆς ἐπὶ τοῦ γερμανικοῦ χαρακτήρος, ἐδημιούργησαν σκαιότητά τινὰ μέχρι κυνισμοῦ ἐν τῇ φύσει τῶν νέων τῆς γενεᾶς ἐκείνης, ἀπέχθειαν κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς κομψότητος, ὡς τεχνικῆς καὶ ὑπούλου, ἀλλὰ βαθμηδόν, διὰ τοῦ χρόνου, ἀπεκαθάρθη ὁ γερμανικὸς χαρακτήρ ἀπὸ τῆς σκαιότητος τῆς φυσικῆς διδασκαλίας ταύτης.

Ὁ προφήτης δὲν ἔμελλεν, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ν' ἀναγνωρισθῇ

τάχιστα ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ· ὑπῆρξαν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς οἱ σκεπτικοὶ καὶ ἀμφισβητοῦντες περὶ τῆς σκοπιμότητος τῶν νέων ιδεῶν τῆς γυμναστικῆς παιδείσεως, ἀλλ' οὗτοι ταχέως ἐξηφανίσθησαν ἀπέναντι τῆς πραγματικότητος. Μεγάλοι πολιτικοὶ διοργανωταὶ τῆς Πρωσσίας κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὁ Χόρδεμπεργ καὶ ὁ Ἄλτενσταϊν, ἀπεδέχθησαν τὰς ιδέας τοῦ πατρὸς τῆς γυμναστικῆς, ὁ δὲ τελευταῖος οὕτως ἐσκέφθη καὶ νὰ εἰσαγάγῃ αὐτὴν εἰς τὰ σχολεῖα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν ἡ καταδίωξις κατ' αὐτοῦ· συνελήφθη ὡς δημαγωγός, καθείρχθη ἐν δεσμωτηρίοις ὡς ἐχθρὸς τῶν καθεστώτων. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιον αὐτοῦ καὶ ἡ ἀποστολὴ καὶ ὑπὸ τῆς δημοσίας συνεδήσεως καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς. Τοῦ Πιάν τὸ ἔργον καθίστατο ἤδη ἐπίσημον, παρὰ πάντων ἀνεγνωρισμένος ἐθνικὸς θεσμός· ὁ ἔξοχος φιλόλογος Φρειδερίκος Θείρσιος ἀφιέρου εἰς αὐτὸν μετάφρασιν τῶν ἐπινικίων ᾠδῶν τοῦ Πινδάρου, τοῦ μεγάλου τούτου ραψωδοῦ τῶν γυμναστικῶν ἀγώνων τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ οἱ πλείστοι τῶν λογίων καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Γερμανίας ἀπέδιδον εὐγνωμοσύνην καὶ σεβασμὸν πρὸς τὸν διὰ τῆς γυμναστικῆς κατορθώσαντα νὰ ἐξαγνίσῃ καὶ νὰ κρατύνη τὸ γερμανικὸν ἦθος καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ ἐν ἀπαραμίλλῳ πίστει τοὺς πόθους, τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ιδέας τῆς γερμανικῆς πατρίδος.

Ὅνειρον αὐτοῦ ἦτο ἡ ἐνότης τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ, ἢ διὰ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναδημιουργίας τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ· τοῦτο δὲ διὰ τῆς γυμναστικῆς μόνον. Συνείθιζε πάντοτε νὰ λέγῃ: Ἡ πατρίς ὀφείλει νὰ ἐξεγείρῃ ἔξοχα αἰσθήματα, νὰ δημιουργῇ ὑψηλὰς σκέψεις, νὰ ἦνε ἱερὸν τέμενος καὶ νὰ καταστῇ ἡρώων. Ἐπίστευεν ὅτι μόνον διὰ πολέμου ἡ Γερμανία ἠδύνατο νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ιδεώδη τῆς. Τὸ τοιοῦτο δ' ἔμελλε νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν σωμάτων καὶ τῆς ἐγέρσεως τῆς ψυχῆς.

Ἡ σύγχρονος ἱστορία τῆς Γερμανίας μαρτυρεῖ διὰ παραδειγμάτων περιφανῶν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἔργου τοῦ πατρὸς τῆς γυ-

μναστική. Ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐν παντελεῖ ἀτονία διατελοῦσα γερμανικῆ ἐθνικότης ἀνεζωογονήθη ὑπὸ τὸ σφρῖγος τῆς σοβαρᾶς παιδείσεως τοῦ Γιάν, ὅτε δὲ μετὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων ὁ ἥρωας τῶν τελευταίων γερμανικῶν νικῶν ἀπέδιδεν αὐτὰς εἰς τὸν μέγαν τῆς γυμναστικῆς παιδείσεως διοργανωτὴν, ἐξεδήλου ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Ὁ νικηφόρος στρατάρχης ἐμαρτύρει ἐξ ὀνόματος τῆς Γερμανίας τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις ἀπὸ δεκαετηρίδων ἤδη διατελεῖ τὸ εἶδωλον τῆς γερμανικῆς νεότητος, ὁ δημιουργήσας τὸ γυμναστικὸν σύστημα τῶν νεωτέρων χρόνων, παραδεκτὸν γενόμενον σήμερον παρ' ἀπάντων τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, τοσοῦτον δὲ συντελέσαν εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῶν καὶ ἠθικὴν ἐπίρρωσιν.

(Ἔπεται τὸ τέλος).

Μ Ε Λ Ε Τ Η

ΠΕΡΙ

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

(Ἦρα προηγ. φυλλ. σελ. 97).

Ἐξηγητικὰ δὲ συγγράμματα τοῦ Ὀριγένους εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἶναι· 1) τὰ σχόλια (*excerpta*), 2) αἱ ὁμιλίαι (*homeliaticum genus*) καὶ 3) οἱ τόμοι αὐτοῦ (*volumina*), ὡς ἀναφέρει ὁ Ἰερώνυμος, λέγων· *aut scias Origenis opuscula in omnem Scripturam esse triplicia. Primum ejus opus excerpta, quae Graece σχόλια nuncupantur, in quibus ea, quae sibi videbantur obscura atque habere aliquid difficultatis, summatim breviterque perstrinxit. Secundum homeliaticum genus, de quo et praesens interpretatio ejus est. Tertium quod ipse inscripsit*